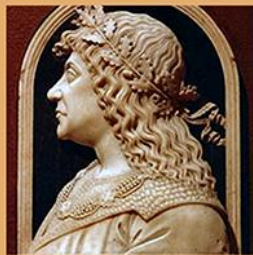

NÉMETH SÁNDOR

TISZTELET
EMLÉKÜKNEK

2.RÉSZ

TANULMÁNYOK
BUDAPEST, 2014

Németh Sándor

TISZTELET EMLÉKÜKNEK...

2. rész

Tanulmányok

Budapest, 2014

Tartalom

Előszó	4
Az első magyar nyelvű írásos töredékek, nyelvemlékek és a magyarországi kódexirodalom	5
A magyarországi humanista irodalom	22
Vitéz János (1408k.-1472)	
Janus Pannonius (1434-1472)	
Hunyadi Mátyás (1443-1490)	36
Balassi Bálint (1554-1594)	48
II. Rákóczi Ferenc (1676-1735)	68
Gróf Batthyány Lajos (1807-1849)	86

Előszó

Idézet a Hangok bűvöletében című, Németh Sándorral készült riportkönyvből:

„... a Nemzetvédelmi Egyetemen megkérdezte az egyik professzor, nem volna-e kedvem kidolgozni magyar irodalmat...

...egyetlenegy készült el, a Balassi Bálintról szóló. A következő, amit fel fogok dolgozni, a humanizmus, amely végül is Mátyás korával egybeesik. Janus Pannonius, Vitéz János, kódexmásolás, Bonfini, stb. Ez lezárul Mátyás halálával, utána jön Heltai Gáspár, Sylvester János, Bornemisza Péter. Bornemisza Péterhez kapcsolódik Balassi Bálint, mert Bornemisza Péter Balassi Bálint házitanítója volt...”

Az énekesi, vers- és prózamondói hivatás mellett a gazdag életútba irodalmi, történelmi és kultúrtörténeti témák tudományos igényű kidolgozása és előadása is belefért, illetve belefér.

Ez a könyv folytatása a 2014. márciusában közzétett azonos című gyűjteménynek.

A Hunyadi Mátyásról szóló értekezés – amely a kőszegi Jurisich Miklós Gimnázium 2007-2008-as évkönyvében is szerepel - elhangzott 2008. június 14-én, a Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepeken. Németh Sándor a kőszegi Hunyadi Mátyás Katonai Alreáliskola egykori növendéke volt (lásd a fent említett riportkönyvben).

2014. október

Babics Jenőné, sz. Szepesi Edit

Az első magyar nyelvű írásos töredékek, nyelvelmékek és a magyarországi kódexirodalom

Az **első, magyar szavakat is tartalmazó mű** nem itthon, hanem Bizáncban készült. Bíborban született Konstantin császár írta fia okulására: A birodalom kormányzásáról (De Administrando Imperii). Konstantin többször is említi a szomszédos népek közt a magyarokat, akiket türköknek nevez. Az írás bővelkedik magyar tulajdonnevekben - így például Tisza, Maros -, fellelhetők a törzsnevek - Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi -, de megtalálhatók a fővezérek nevei is, mint Álmos, Árpád, Levedi, Üllő és Tas.

Valamit Konstantinról: Bölcs Leó fia volt, 912-től 959-ig uralkodott. Műve a legmegbízhatóbb forrása a magyar honfoglalás történetének. Legszívesebben irodalommal és tudományokkal foglalkozott. Az államügyeket anyja (Zoé), nagybátyja (Alexandrosz), apósa (Rómanosz Lekapénosz) és felesége (Helena) intézte.

Az első magyarországi nyelvvelmékek még teljes egészében latin - vagy görög - betűsek. Ezt az írásmódot ugyan megelőzte a rovásírás, de így csak rövid feljegyzéseket lehetett rögzíteni, hosszabb szövegekre alkalmatlan volt. Ezért a kereszténység felvétele előtti időkből semmilyen feljegyzés nem maradt fenn.

Legkorábbi hazai oklevelünk – amely magyar nyelvvelméket is őriz – a Szent István által alapított **veszprémvölgyi apácamonostor adománylevele** - görög nyelven, görög betűkkel írták, magyar nyelvi szórványokkal.

Ezt az adománylevelet Könyves Kálmán 1109-ben egy latin nyelvű okirattal megerősítette. Mind a görög, mind a latin nyelvű okmány ugyanazokat a magyar szavakat rögzíti, de olvasatuk ennek ellenére sem problémamentes. A két szöveg megírása között eltelt kb. 100 év, így tetten érhetők bizonyos nyelvi változások, amelyek a köztes időben végbementek.

Az adománylevél magyar nyelvi szórványai között a legtöbb dunántúli helyneveket jelöl - mint Szántó, Paloznak, Szárberény, Veszprém -, de előfordul a „király” szó - az akkori írás szerint „kral” -, vagy a „mama”.

Nyelvészeti értékét tekintve igen fontos a **tihanyi alapítólevél**, amely 1055-ből származik. Ebben ugyanis nemcsak tulajdonnevek, hanem köznevek, szó szerkezetek is előfordulnak. Sőt van egy mondattöredék is, amely már közismertté vált: „Feheruaru rea meneh hodu utu rea...” - a Fehérvárra menő hadiútra...

Az alapítólevél igen fontos emléke a korabeli magyar nyelvnek, mert itt már nemcsak hang- és alaktani, hanem - korlátozott mértékben - szó szerkezettani mintát is kínál az ezres évek közepéről.

Az irodalmi művek közül elsőként a **Gestákat** kell említeni. **Anonimus** a szájhagyományokat kiszínezve írta meg a **Gesta Hungarorumot**. Anonimus magát P. dictus magisternek nevezi és nem tudni hogy Pétert, az óbudai prépostot takarja ez a név, vagy II. Béla, esetleg III. Béla királyunk jegyzője-e a szerző.

A Gesta - amely nem bizonyítottan 1200 körül keletkezett - személy- és helyneveket tartalmaz. Hasznos mű addig, amíg csak a szórványokra koncentrálunk, de a történészek számára már kevésbé. A honfoglalás korát dolgozza fel, a magyar királyok, nemesek származását írja meg regényes formában, kiszínezve. Nem egyezik Konstantin művével, de

azért sem, mert a magyarok elég sok borsot törtek a bizánciak orra alá, így Konstantintól sem várható el a teljes tárgyilagosság és az elfogulatlanságon alapuló történeti hűség... A mű fő értéke az, amit a kor nyelvi állapotáról megmutat.

Második gestaírónk **Kézai Simon**, Kun László udvari papja. Az ő témája Attila. Dicsőíti a világhódítót, a hős elődöt, aki a magyarság vágyálma volt.

Harmadik nagy gestaírónk **Kálti Márk** barát, Nagy Lajos uralkodása alatt székesfehérvári örkanonok, a fehérvári bazilikában a királyok holttestének, a dekrétumoknak és az okleveleknek hivatalos őre. Érdeklődési köre az árpád-házi királyok kora volt, ezt dolgozta fel és színezte ki.

Említést kell még tenni a késő középkor nagy latin nyelvű írójáról, **Temesvári Pelbártról**. Ő volt az első magyar ember, akinek irodalmi működése külföldre is eljutott. Prédikációs gyűjteményei magyarra fordítva itthon mint kódexek jelentek meg.

A nyelvi szórványemlékek fontos lelőhelyei a **Glosszák** is. Funkciójuk az volt, hogy a latin szöveg olvasóját segítsék egyes szavak, szókapcsolatok megértésében. A szövegnek nem szerves részei. Származhatnak a latin szöveg írójától, de gyakran az olvasó írta be a latin szöveg közé (interlineáris), vagy a lap szélére (marginális glosszák).

A **Régi magyar glosszárium** mintegy ötven ilyen nyelvemléket dolgoz fel. Megemlítve ezek közül a **Sermones Dominicales** című XV. századi prédikáció-gyűjteményt, amelynek több, magyar glosszákkal teleírt példánya is forgalomban volt. Az anyanyelven prédikáló papot segítette a beszédre való felkészülésben.

Ismerjük a budai és a németújvári glosszákat, amelyek összesen 6200 magyar szót tartalmaznak.

Korabeli úti-szótárhoz hasonlítható az egy lapot kitevő magyar **szó és mondatgyűjtemény**, amelyet Johann Rotenburger német diák jegyzett fel hallás után 1420 táján Budán, hogy meg tudja értetni magát. A mindennapi életben szükséges szavak és mondatok mellett szükségét érezte, hogy néhány obszcén kifejezést és káromkodást is feljegyezzen.

Ebben a korban alfabetikus szótárak helyett fogalomkörök szerint csoportosított **szójegyzékeket** használtak. A latin szavak fölé írták be a magyar megfelelőket. Ezek közül kettőt említve: 1395 tájáról származik a Besztercei-, 1405 körül készült a Schlägli-szójegyzék. Az előbbi 21 fogalomkörben 1316 magyar szóval, az utóbbi 32 szócsoporthal és 2140 magyar szóval. Az egyes fogalomkörök szavai nyelvészeti, valamint kultúrtörténeti szempontból rendkívül jelentősek.

A szórványok és a nyelvtöredékek után elérkeztünk a **korai szövegemlékek**hez. Szövegemlékeknek azokat a nyelvemlékeket nevezzük, amelyek már hosszabb gondolatsort fejeznek ki magyar nyelven. Míg szórványemlékeink jogi ügyekről, az egyházi szervezet kiépítéséről, birtokadományozásokról szólnak, összefüggő nyelvemlékeink a már működő egyház anyanyelvi szükségleteiből születtek. De míg az oklevelek megőrzése érdek volt, az elrongyolódott, az újítások miatt divatjamúlt szertartáskönyveket nem volt érdemes megőrizni.

A **Halotti beszéd** stílusa viszont már kiforrottnak mondható. Szövegtagolása, központosítása sokkal áttekinthetőbb, elvszerűbb, mint a későbbi kódexek bármelyikének. Látszik hogy beszédbeli felhasználásra készült, gördülékeny, élő szöveg. A Halotti beszéd nemcsak a magyar, de az összes finnugor nyelv első szövegemléke. Egy latin nyelvű egyházi könyvben (szakramentáriumban),

a **Pray-kódexben** mint magyar vendégszöveg maradt fenn. A koporsó fölött, a nyitott sírnál biztosan nagyon sokszor mondták el ezt a XII. század végén latinból fordított szöveget, melynek egykori olvasata:

Látjátuk feleim szümtükhel, mik vogymuk: isá, por és homou vogymuk. Mënyi milosztben terömtévé elevé miü isëmüköt Ádámot, és aduttá valá neki párádicsumot házoá. És mënd párádicsumben valou gyimilcsëktül mondá neki élnië. Hëon tilutoá üt így fá gyimilcsëtül. Gye mondoá neki, mérët nüm ënëik : isá, ki napon ëmdöl az gyimilcstül, hálálnek hálálál holsz. Hádlová holtát terömtévé Istentül, gye feledévé. Engedé ürdüng intetüinek, és évék az tilvot gyimilcstül. És az gyimilcsben hálálut évék. És az gyimilcsnek ül keseröü valá vizë, hugy turkokát mígë szakasztja valá. Nüm hëon mogánek, gye mënd ü fajánek hálálut évék. Haraguvék Isten, és vetévé üt ez munkás világ belé: és lëün hálálnek és pukulnek fëszë, és mënd ü nemënek. Kik azok? Miü vogymuk. Hugy és tiü látjátuk szümtükhel: isá, és nüm így embër múlhatjá ez vermöt, isá mënd azhuz járou vogymuk. Vimádjuk Uromk Isten këgyilmét ez lélekért, hugy jorgasson ü neki, és këgyigy-gyën, és bulcsássá mënd ü bünét!

Ës vimádjok szen[t] áhszin Máriát és boudog Miháël árhángyëlt és mënd ángyëlkot, hugy vimádjanak éréttë! És vimádjok szent Pëtër urat, kinek adot hatalm oudaniá és këtnië, hugy oudjá mënd ü bünét! És vimádjok mënd szentököt, hugy lëgyenek neki segéd Uromk színë eleüt, hugy Isten iü vimádságok miá bulcsássá ü bünét! És szobadohhá üt ürdüng ildetüitül és pukul kínzatujátül, és vezessë üt párádicsum nyugalmá belí, és adjon neki münyi uruszág belé utat és mënd jouben részët! És kíássátuk Uromkhuz hármúl: kyrie eleison!

Szerelmes brátim! vimádjomuk ez szëgín embër lilkiért, kit

Úr ez napon ez hamus világ timnücë belől menté, kinek ez napon testét tömetjök; hugy Úr út këgyilméhel Ábraám, Izsák, Jákob kebelében helhezjé; hugy bírságnap jutvá mënd ű szentëi és ünüttei küzëkön jou felől johtatniá íleszjé út! És tiü bennetük. Clamate ter: kyrie eleison!

Pais Dezső (1886-1973) olvasata:

Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk! Bizony por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremté először Isten a mi ősunket, Ádámot, és adta vala neki a paradicsomot házul. És a paradicsomban való minden gyümölcsből, monda neki, hogy éljen, csupán egy fa gyümölcsétől tiltá el. De mondá neki, miért ne egyék. „Bizony, amely napon eszel azon gyümölcsből, halálnak halálával halsz.” Hallá holtát az ő teremő Istenétől, de feledé. Engede az ördög intésének, és evék azon tiltott gyümölcsből. És azon gyümölcsben halált evék. És azon gyümölcsnek oly keserű vala a vize, hogy a torkát megszakasztja vala. Nem csupán magának, de az ő egész fajának halált evék. Haraguvék Isten, és veté őt e munkás világba, és lőn Ádám a halálnak és pokolnak fészke – és az ő egész nemének kárára kihatóan. Kik azok? Mi vagyunk. Ahogy ti is látjátok szemetekkel. Bizony egy ember sem kerülheti el e vermet. Bizony mind ahhoz járók vagyunk. Kérjük Urunk Isten kegyelmét e lélekért, hogy irgalmazzon őneki, és kegyelmezzen és bocsássa meg az ő minden bűnét. És kérjük Szent Asszony Máriát és Boldog Mihály arkangyalt és az angyalokat mind, hogy imádkozzanak érte. És kérjük Szent Péter urat, kinek adatott hatalom oldásra és kötésre, hogy oldja fel az ő minden bűnét. És kérjük mind a szenteket, hogy legyenek neki segedelmére Urunk színe előtt, hogy Isten az ő imádságuk miatt bocsássa meg az ő bűnét – és szabadítsa meg az ördög üldözésétől és a pokol kínzásától, és vezesse

őt a paradicsom nyugalmába, és adjon neki a mennyei országba utat és minden jóban részt. És kiáltsátok Urunkhoz háromszor: Kürie eleiszon!

Szerelmes barátim! Imádkozzunk e szegény ember lelkéért, kit az Úr e napon e hamis világ tömlöcéből kimente, kinek e napon a testét temetjük, hogy az Úr őt kegyelmével Ábrahám, Izsák, Jákob kebelébe helyezze, hogy az ítéletnap eljövén az ő minden szentjei és felemelkedettei (választottai) közé jobb felől való odaiktatás végett felélessze őt! És tibenneteket is! Clamate ter: Kürie eleiszon.

Szintén latinból fordították legkorábbi magyar nyelvű versünket, az **Ómagyar Mária-síralmat** is, amely költészetünk első, s egyben megkapóan szép emléke. Szépségével kiemelkedik a „szótlan századokból” – ahogy Szerb Antal írja – és vágyódó nosztalgiára késztet az elveszett kincsek iránt.

Nem régóta ismerjük: 1922-ben találták meg egy kódexben, amelyet a németek hadikárpótlásként már útnak indítottak a háborúban elpusztult leuweni könyvtár felé. A fordítás kifejezésmódja annyira önálló és könnyed, hogy biztosra vehető: nem ez volt az ismeretlen költő első próbálkozása. Feltételezhető, hogy jelentős verselői hagyomány veszett örökre a századok kódébe. A feljegyzések beszélnek regösökről, igricekről, de műveikből semmit nem találtak meg.

A legújabb kutatások szerint a Mária-síralmat nem egyetlen, hanem több latin nyelvű versből állította össze a fordító. Elképzelhető hogy másolási hibából körülbelül 9 szótagnyi szöveg kimaradhatott belőle a „byuntelen” és a „fugwa” szavak között. Szakértők szerint ez szövegtagolási érvekkel alátámasztható.

Az Ómagyar Mária-síralom **mai átírásban**:

*Volék sirolm tudotlon.
Sirolmol sepedék,
búol oszuk, epedék,*

*Választ világumtúl,
zsídóv fiodumtúl,
ézës ürümentül.*

*Ó én ézës urodum,
ëggyen-igy fiodum,
síróv anyát teküncsed,
buábelől kinyúchcad!*

*Szëmëm künvel áräd,
junhum búol fáräd,
te vérüd hiollottya
én junhum olélottya.*

*Világ világá,
virágnák virágá,
keserúen kízzatul,
vos szégekkel veretül!*

*Uh nëkem, én fiom,
ézës mézül,
szégyenül szépségüd,
vérüd hioll vízöl.*

*Sirolmom, fuhászátum
tertetik kíül,
én junhumnok bel búa,
ki sumha nim híül.*

*Végy hálál engümet,
ëggyedüm ílyën,
maraggyun urodum,
kit világ félyllyën!*

*Ó, igoz Simëonnok
bëzzëg szovo ére:
én érzëm ez bú túrrút,
kit níha ígére.*

*Túled válnum,
de nüm válállál,
hul így kínzássál,
fiom, hálállál!*

*Zsidóv, mit tész túrvéntelen?
Fiom mért hol bíüntelen?
Fugvá, husztuzvá,
üklelvé, kétvé
ülüd!*

*Kegyüggyetük fiomnok,
ne légy kegyülm mogomnok!
Ovogy hálál kináál
ányát ézës fiáál
ëgyemberlű üllýétük!*

Molnár Ferenc olvasatában:

*Nem ismertem a siralmat,
Most siralom sebez,
Fájdalom gyötör, epeszt.*

*Zsidók világosságomtól,
Elválasztanak fiamtól,
Édes örömemtől.*

*Ó, én édes Uram,
Egyetlen egy fiam,
Síró anyát tekintsed,
Fájdalmából kivonjad!*

*Szememből könny árad,
Szívem kintől fárad,
Te véred hullása,
Szívem alélása.*

*Világ világa,
Virágnak virága,
Keservesen kínoznak,
Vas szegekkel átvernek!*

*Jaj nekem, én fiam,
Édes, mint a méz,
Megrútul szépséged,
Vízként hull véred!*

*Siralmam, fohászkodásom
Láttatik kívül,
Szívem belső fájdalma
Soha nem enyhül.*

*Végy halál engemet,
Egyetlenem éljen,
Maradjon meg Uram,
Kit a világ féljen!*

*Ó, az igaz Simeonnak
Biztos szava elért,
Érzem e fájdalom-tört,
Amit egykor jövendölt.*

*Ne váljak el tőled,
Életben maradva,
Mikor így kínoznak
Fiam, halálra!*

*Zsidó, mit tész törvénytelen!
Fiam meghal, de büntelen!
Megfogva, rángatva,
Öklözve, megkötve
Ölöd meg!*

*Kegyelvezzetek meg fiamnak,
Ne legyen kegyelem magamnak,
Avagy halál kínjával,
Anyát édes fiával
Együtt öljétek meg!*

A **Königsbergi töredék és szalagok** nagyobb terjedelmű lehetett a Halotti beszédnél, illetve az Ómagyar Mária-siralomnál, s időben a kettő között keletkezhetett.

Hányatott sorsa volt. Magyarországról származott, de feltehetően Lengyelországba került. Mivel ott nem tudtak mit kezdeni a vegyesen latin és magyar szöveggel, felhasználásra könyvkötőnek adták oda. Egy latin nyelvű, teológia tárgyú kódex előlapján és a könyv gerincén találták meg darabjait: az **Angyali üdvözet** párbeszédese alakját és az **Ara Coeli legenda** (Szűz Mária az égi oltáron) egy részletét. Feltehető, hogy annak idején ezeket az imádságokat is élőszóban adták elő.

Meg kell még említeni a **Gyulafehérvári sorokat**, amely egy körülbelül 1315-ből származó, 3 részes, 15 soros, ritmikus, rímes összecsengésű prédikáció-vázlat.

Ezzel elérkeztünk egy több szempontból is átmeneti korszakhoz. Egyrészt átmenetet jelent a középkorból az újkor felé. Ez az átmenet az irodalomban is tükröződik: a töredékek és nyelvemlékek után a XV. és XVI. században megjelennek a magyar nyelvű **kódexek**. Ezek tartalma is lassú átmenetet képez. Oldódik a középkor naiv vallásossága, majd megjelenik Erasmus kritikai szelleme. Az Érdy-kódexben már szó van a pestishozó lutheri eretnekségről, másutt megemlítik azt a magyar domonkosrendi szerzetest, aki nyíltan tagadta az Ó- és Újszövetséget és csak azt hitte, amit maga is tapasztalni tudott. Rendtársai megszánták és hosszabb ideig tartó korbácshasználattal visszatérítették az üdvösség ösvényére.

Szerb Antal szerint: „...az az izzó vallásosság, mely ferenceseinket és a domonkosrendieket a XVI. század elején áthatotta és a kódexirodalom ihletője volt, már nem a középkor naiv vallásossága, hanem reakció az újkor szelleme – Erasmus, Luther és az újplatonizmus - ellen. Dekadencia-tünet volt, erőfeszítés és védekezés. Olyan volt, mint a láz, mellyel a szervezet ki akarja küszöbölni magából a kórokozókat.”

A középkor alkonya, az újkor hajnala volt ez, amely korban a kódexek már nem a diadalmas gótika, s nem egy – tán sosem volt – tisztaságnak voltak a kifejezői.

Ami a kódexek nyelvezetét illeti: a legtöbb esetben csodálatosan primitív, bájosan esetlen, mesterkéletlenül naiv és mindemellett a mai ember számára is érdekes olvasmány.

Ha kódexeinkben olyan statisztikát végzünk hogy melyik szó fordul elő legtöbbször, azt találjuk hogy ez a szó a „**halál**”. Krisztus halála, a Szent Szűz halála, a mártírok kínszenvedése és halála. A halál-témával kapcsolatban három stációt lehet megkülönböztetni.

Az **első stáció** a Cluny-kor, a X. és XI. századi sötét középkor, amelynek az építészetben a román stílus felel meg. Ennek a masszív stílusnak megfelelően a lelkekben is masszív volt a haláltól és a pokoltól való félelem: „... nagy, rangos félelem, előtte a halálnak...”, ahogy Ady mondja. Irodalmunkban ezt a korszakot Szent Zoerard-András és szerzetestársa Benedek, valamint a Halotti Beszéd tükrözi.

A **második stáció** a XII. és XIII. század - a középkor nagy századai, a gótika kora. Ismét Szerb Antalt idézve: „...Amint az építészetben a masszív falak eltűnnek a légies pillérek között, a haláltudat is elveszti súlyát és átalakul sejtelmes és édes vággyá a lélek igazi otthona felé. A vágy a lovagokat a Szentföldre küldi és a szenteket a misztika mélységeibe. Egyre több antik és lovagi szellem szublimálódik a vallásosság elemei közé: a szépség most már nem idegen a vallási élettől, hanem mint Mária-kultusz, annak legértékesebb tengelyévé válik.”

Ezt az új életérzést tükrözik irodalmunkban a szent magyar királyok legendái, a geszták, az Ómagyar Mária-siralom, a Jókai-kódexben Szent Ferenc élete és a kódexek azon szakaszai, melyek Máriát dicsőítik. Álljon itt egy rövid részlet a németből nagyszerűen fordított Mária-dicséretből, amely a Nagyszombati-kódexben található:

Oh szűzlő szép szemek, csillagzó fénnel csillagozván!

Oh rózsálló piros tündöklő szép orcák,

Oh aranyszínnel fénylő szép sárhajak!

Oh mézi édességgel folyó, vagy édeslő szép ajkak,

Istenfia gyakorlatos csókolgatásával megistenültek!

A **harmadik stáció** az átmenet, a középkor oszlási ideje: a XIV. és XV. század. Az éhínségek, pestis és az általános társadalmi bomlás régi méltóságába állítja vissza a román kor haláltudatát.

Erre a korra már nem a konok aszkézis, hanem a szent örület jellemző, amint csoportokban, bűnbánókként végigostorozzák magukat Európán. Nyomukban egy-egy városon erőt vesz a bűntudat: a forgalom leáll, az árusok boltjuk előtt, vagy a téren elégetik árujukat. S valamelyik templom sötét mélyén mindig megtalálható volt egy kolduló ferences, vagy dominikánus barát, mint a bűntudat és a halál ihletett misszionáriusa.

Ferencesek és dominikánusok. Csekély kivétellel e kolduló szerzetek falai közül kerültek ki kódexeink.

Legértékesebb kódexünket, az **Érdy-kódexet** egy néma barát, a legzordonabb rend tagja, a Karthauzi Névtelen írta 1526-ban.

(Közbevetőleg: a karthauzi félremete-, majd szerzetesrend életszabályait 1127-ben rögzítette a franciaországi kolostor perjele. Fő jellemzői a hallgatás, a magány és az ima. A némasági fogadalom alól csak vasárnap van felmentés. A rend hazánkban a török hódítás és a reformáció korában szűnt meg.)

A Karthauzi Névtelen már nem az egyén haláláról, hanem az egyetemes elmúlásról, az Antikrisztus eljöveteléről ír. Némileg joggal, hiszen ebben az időben kezdett elterjedni a természettudományos gondolkodás, a racionalizmus és a humanizmus. Kibontakozóban volt egyfajta – az Egyháztól független – erkölcsiség: az **autonóm ember**, vagyis szabad választás a cselekvésre.

Kódexeinknek – ezeknek az áhítatos célokat szolgáló könyveknek – leegyszerűsített, népi irodalma azért jött létre, mert a fordítóknak az olvasók szellemi színvonalára

kellett leszállniuk. A sok népszerűsítő szómagyarázat is a latinul nem tudó hívek – elsősorban a nők, főleg az apácák - vallási épülésére szolgált.

A **kódexirodalom bölcsői** a Buda-környéki ferences és dominikánus rendházak, melyeknek szerzetesei az óbudai klarisszák, a (margit)szigeti dominikánus apácák és a budai beginák számára írták az első kódexeket. Ebben segített az a körülmény is hogy Budán magyar volt a rendfőnök, míg a többi helyen többnyire németek álltak a szervezet élén.

A kódexirodalom felvirágzásának egyik oka tehát a csak magyarul értő apácák lelki táplálékkal való ellátása volt. Thienemann Tivadar (irodalomtörténész, 1890-1985) szerint a másik ok a városi élet növekvő fontossága, ezzel együtt a lassan kialakuló polgárság belépése a szellemi életbe. A harmadik ok technikai jellegű: a viszonylag szűk olvasói réteg miatt az országban nem volt még könyvnyomtatás. A könyveket külföldről hozták be, s ezeket másolták kézzel. Tehát a kódexek eredetileg nyomtatott könyvek voltak – kézzel másolva. A XVI. század elején beáradtak a latin nyelvű nyomtatott könyvek. Nagyobb számuk és olcsóságuk miatt könnyebben hozzáférhetőek voltak, mint a korábbi kéziratok. A nyomtatott könyvek terjedése keltette fel az akkori magyar nyelvű közönségben – az apácákban – a könyv utáni vágyat. A másolt kódexirodalom tehát egy szűk évszázad terméke, ami hamar elenyészett a diadalmasan terjedő könyvnyomtatás hatására.

A kódexek egy részében nem liturgikus írások találhatók, hanem legendák, példázatok, imádságok, prédikációk, szerzetesi szabályok és bibliai részletek. A Münchener- és a Jordánszky-kódexben csak bibliafordítások, a Keszthelyi- és a Kulcsár-kódexben pedig zsoltárok vannak. A könyvek többségének tartalma vegyes.

A kódexek szerzőit általában nem ismerjük. Ez a középkor aszketikus szelleméből következik. A szerző nem hírnevet keresett, hanem Isten dicsőségéért és felebarátai lelki javáért dolgozott.

Más volt a **másolók** közül sokan megnevezték magukat, mint például Váci Pál, Velikei Gergely, Pápai Pál, Halábori Bertalan.

Az apácák közül a két legjelentősebb másoló **Ráskay Lea** és **Sövényházi Márta** volt. Ráskay másolta le 1510-ben a Margit-legendát, IV. Béla leányának életét, ami a (margit)szigeti apácák tanúvallomását és a csodás eseményeket mesélte el. Sövényházi Márta munkája az Érsekújvári kódex, amely Alexandriai Szent Katalin szép nyelvezetű legendáját tartalmazza.

A korábbiakban már említett Érdy-kódex – a Karthauzi Névtelen műve – nemcsak nyelvezetét, hanem irodalmi értékét tekintve is kiemelkedő. Tudatos szerkesztés jellemzi az egyházi év ünnepeire szóló prédikációkkal és a szentek legendáival.

Meg kell emlékezni **világi tárgyú** magyar emlékeinkről is. Legkorábbi, eredetiben fennmaradt históriás énekünk a **Szabács Viadala** (1476). Ez egy 150 soros verstöredék Mátyás király haditettéről.

Említésre méltó a mindössze 2 sorból álló **Soproni Virágének**, a magyar nyelvű szerelmi líra első emléke a XV. század végétől.

Eredeti írásmóddal:

*Vyragh thudyad, theuled el kell mennem,
És the yerthed kel gyazba ewelteznem.*

Mai írással:

*Virág tudjad, tőled el kell mennem,
És te éretted kell gyászba öltöznöm.*

Fennmaradtak ezeken kívül kelengye-lajstromok, nyugták, bírósági ítéletek – és **magánlevelek**, amelyek azért rendkívül fontosak, mert ezek tükrözik legjobban az akkor beszélt nyelvet és bepillantást engednek a XV. század végének és a XVI. századnak mindennapjaiba.

A XVI. század közepe táján megkezdődik a **hazai könyvnyomtatás**. Ez nem jelentette a másolás azonnali megszűnését, rövid ideig a kettő párhuzamosan működött. Első hazai nyomdászaink közül Hess András Budán dolgozott, Abádi Benedek Sárvár-Újszigeten – ahol 1541-ben Sylvester János Újtestamentum-fordítását nyomtatták ki -, Heltai Gáspár és Hoffgreff György pedig Kolozsvárott. A könyvnyomtatás kezdetén vándornyomdák is működtek. A legjelentősebb Huszár Gál és fia, Dávid könyvsajtója volt.

És végül, 1590-ben Vizsolyban készült el **Károli Gáspár** protestáns bibliafordítása, amelynek igen nagy jelentősége volt a magyar irodalmi nyelv kialakulásában.

Forrás:

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet (1934)

Haader Lea: A magyar nyelv történeti nyelvtana (1991)

Wikipédia

A magyarországi humanista irodalom

Janus Pannonius (1434-1472) és

Vitéz János (1408 k.-1472)

A **latin nyelvű humanista irodalom** - nemcsak Magyarországon, de Európa szerte - a reneszánsznak különleges megnyilvánulása, egy meglehetősen zárt szellemi elit produktuma. A XV. század derekán születnek meg első termékei. (Magyarországon a középkori latin nyelvű literatúra virágzásával párhuzamosan kialakulóban van a magyar nyelvű irodalom is. Az első, teljesen magyar nyelvű könyvet – a Jókai-kódexet – akkor másolták, amikor Vitéz János első humanista leveleit írta, még Hunyadi János mellett.)

Ezt a klasszikus latin nyelvű irodalmat egyre többen művelik úgy, hogy a XVI. század első felében nemcsak minőségben, de mennyiségben is túlszárnyal minden más irodalmi tevékenységet. Szélesebb körű elterjedését a reformáció segítette elő. Eddig a főpapok és néhány tanult főúr privilégiuma volt, de később egyre inkább terjedt a protestáns prédikátorok, iskolamesterek körében is.

A **humanista írók** zárt közösséget alkottak, de közben Európa-szerte tartották a kapcsolatot egymással. Így ez nemcsak magyarországi, hanem **nemzetközi közösség** is volt. A kapcsolatokat, barátságokat sem vallási, sem politikai hovatartozás nem befolyásolta. Azért beszélhetünk magyarországi humanizmusról, mert a költők és írók döntő többsége – bár külföldi volt, vagy itt született, de más nemzetiségből - Pannóniát ugyanúgy hazájának tekintette, mint származási helyét.

Többségük magas rangú pap volt, de amit írtak az nem vallásos, hanem **világi irodalom** volt. Ezek a főpapok általában a politikai életben tevékenykedtek és alacsony fizetésük kiegészítésére kaptak jól jövedelmező egyházi méltóságot. Később, Mátyás uralkodása alatt ez valamelyest változott, ő többnyire alacsonyabb származású, de hozzáértő embereket nevezett ki vezető állami pozíciókba.

Visszatérve a magyarországi humanisták nemzetiségére: Vitéz János, Janus Pannonius, Brodarics István, Verancsics Antal részben, vagy egészben horvát származásúak, Dudith András Budán született, de olasz és horvát családból. Oláh Miklós ősei között román fejedelmeket tartott számon, míg Jacobus Piso, Johannes Henckel, Christianus Schesaeus magyarországi német családok tagjai. A morvaországi Stephanus Taurinus, a sziléziai Georg Wernher, a szászországi Johannes Sommer, a lausitz-i Johannes Bocatius felnőtt korában telepedett le Magyarországon. Az olasz Bonfini élete utolsó éveiben került hazánkba, Galeotto Marzio pedig időnként töltött el hónapokat, esetleg egy-két évet az országban.

Ezek az írók **Pannóniát** – nemzetiségtől függetlenül – **közös hazájuknak tekintették**. Nem voltak nemzeti írók még a tisztán magyar származásúak sem. Ez egyfajta humanista patriotizmus volt és Pannóniát egy sok nép fiait magába fogadó közös hazának érezték – még akkor is, ha sorsuk időlegesen, vagy végleg másfelé sodorta őket.

Volt azonban egy érdekes körülmény: a Pannóniához való tartozás tudata nem volt kizárólagos, mert például Janus Pannonius ugyanúgy hazájának tekintette Itáliát is, Oláh Miklós Németalföldön is otthon érezte magát, akárcsak Dudith András Lengyelországban.

Az egymást értő szellemi elit szinte nemzetek fölötti közösséget alkotott. A magyar szellemi arisztokráciának a történelem folyamán soha nem voltak olyan szoros és egyenrangú kapcsolatai Európával, mint a humanizmus korában.

A humanista irodalom felső szintjét ugyan mindvégig a társadalmi és politikai vezető-réteg tagjai képviselik, de eközben a XVI. század folyamán egyre terjed a társadalom középrétegében is. Elsőként a Budán tanító Bartholomeus Frankofordinus Pannonius, a tudós professzor Sylvester János, a levéltáros történetíró Szamosközy István, s rajtuk kívül a protestáns prédikátor és tanárréteg sok tagja. Többségük irodalmi nivója meglehetősen provinciális volt. Ezek között kivételt képez Zsámboky János, a legnagyobb magyar filológus polihisztor, aki nemcsak a hazai, de a nemzetközi élvonalba is bekerült Johannes Sambucus néven.

A már említett **Sylvester János** mellett a kor jeles alakja **Heltai Gáspár** és **Bornemisza Péter**. Ez egy másik értekezés témája (lásd a Tisztelet emléüknek c. kötet 1. részében) és **Balassi Bálintig** vezet el (lásd a jelen kötetben). A latin nyelvű humanista irodalom az imént említett protestáns prédikatori-tanári réteg környezetében enyészik el a XVII. század elején.

A korábbi századokban sok író csak saját kedvtelésére írt, másnak nemigen mutatta meg írásait. A humanista író ettől gyökeresen különbözik. Számára lételem a szűkebb, vagy tágabb **nyilvánosság**. Csoportok szerveződnek egy-egy kiváló vezető-egyéniesség vagy intézmény körül. A Mohács előtti hetven-nyolcvan évben a királyi udvar és hivatalok, illetve a püspöki székhelyek váltak **irodalmi központokká**.

Így például Várad Vitéz János főispánsága alatt, Pécs Janus Pannonius majd Szatmári György püspöksége idején, Gyulafehérvár Várdai Ferenc püspöksége alatt, vagy később, Esztergom, Vitéz János érseksége idején.

Mohács után ezek a központok széttzilálódtak, de helyükre újak, mégpedig főúri centrumok léptek, mint Nádasdy Tamásé Sárvárott, Batthyány Boldizsáré Németújvárott és elsősorban az erdélyi fejedelmi udvar.

A magyarországi humanista irodalom átfogó képe után a kor kiemelkedő alakjainak – a már említett Janus Pannoniusnak és anyai nagybátyjának, Vitéz Jánosnak – élete és munkássága következnek.

Janus Pannonius Csezmiczei János néven született a szlavóniai Körös megyében 1434-ben, szláv eredetű, elmagyarosodott kismanesi családból. Életéről – saját művein kívül – kortárs életrajzok és okleveles források tudósítanak.

Apja, Pál az 1440-es években meghalt, neveltetéséről anyja, Borbála mellett Vitéz János gondoskodott. Az ő segítségével került Janus a humanista Itália egyik leghíresebb iskolájába, Ferrarába. Mestere **Guarino da Verona** (Guarino Veronese) humanista tanár, filológus, költő, műfordító volt, akit pályatársai fölé emelt az a körülmény, hogy a latinon kívül görögül is nagyon jól tudott. Így Janus nemcsak az antik Róma, hanem a görögök legnagyobb íróival is megismerkedett. Talán innen adódik költészetének kivételes sokszínűsége.

Guarino elsősorban szónokokat nevelt, akik a klasszikus latin nyelvben járatosak voltak. Az ókori latin használata ebben az időben kezdett elterjedni Európában.

A szónoklattanon kívül azonban nagy szerepe volt a költészetnek is, amely igen változatos formában, sokszínű tematikával jelent meg Janus verseiben: szónoki előgyakorlatok, a görög költészetből átvett mesék, velős mondások, vetélkedések a tanuló társakkal, dicsőítő epigrammák – főleg Guarinóról. Más versekben lerombolta, vagy éppen megerősítette egyes görög mítoszok hitelét, vagy elmagyarázta a különböző jelenségek eredetét.

Mesterének fia, Battista Guarino írja, hogy Janus egy megadott témára oly gyorsan rögtönözte a verseket, hogy nem győzték leírni. kiváló memóriája volt: az egyszer átfutott verset később pontosan el tudta mondani.

Az 1450-es évek elején jelennek meg Janus Pannonius nagyobb művei, melyeket **tematikai sokszínűség** jellemez. Levélváltásaiban pedig a költőtársaknak bizonyítja irodalmi jártasságát, például levelezett a meglett korú Tito Vespasiano Strozzi humanista költővel is. Úgy tűnik, hogy fontos volt számára az, hogy nevét a hírességekkel együtt emlegessék.

Nagyobb művei közé tartozik a **Szelek vetélkedése, Könyörgés III. Frigyes császárhoz Itália békéjéért,** valamint **gyászénekek, búcsúversek, dicsőítő versek.**

Amikor Guarino mester a velencei Francesco Barbaro figyelmébe ajánlotta, így írt róla: *„Nemzetsége magyar, erkölce olasz, tanultsága csodálatos, sőt, inkább bámulatos.”*

Költészetében külön kategóriát képeznek az **obszcén versek.** Az erényes életű Guarino talán szándékosan vitte be ezt a témát az iskolába, mert ezen a téren nem igazán van mód szolgai utánzásra. Egyik versében bolhává akar változni, hogy így állhasson bosszút egy bizonyos Lucián. Ovidius is írt egy elégiát, amelyben részletesen tárgyalta a bolha ezirányú lehetőségeit. Szóval példák azért voltak...

Egy versében Catullus emléket állít kilenc egyhuzambeli szerelmeskedésének. Janus ezt megtoldja, ő háromszor ötről ír. De általánosságok helyett következzenek néhány idézet:

PANASZKODIK, HOGY TÁRSAI BORDÉLYHÁZBA CSALTÁK (Dybas Tihamér fordítása)

*Mondjátok, hova visztek, cimboráim?
Rút bordélyba cipeltek, úgy gyanítom.
Más ház állhat-e itten, messze túl a
Szent gyümölcsösök és tanyák határán,
Telve ennyi silány szobával, ágygal?
Lám, itt felcicomázott lányok laknak;
Göggösen meredő magas hajéket
S vállukon lebegő lepelt viselnek,
Érett mellüket el se rejtve abban,
Hát ez meg mit akarhat? Ej, de nyúlkal!
Más ölelkezik, ott meg csókolóznak,
Ismét mások amott szobára mennek.
El innét a pokolba, el, paráznák!
Nem mondtátok-e, hogy csak sétaútra
Visztek? Mert ide - jönni sem kívántam.
Ezt megtudja ma még Guarinó tőlem.*

EGY LEÁNNYAL SZERETNE LEFEKÜDNI (Csorba Győző fordítása)

*Ágnes, add, amit adsz uradnak is majd;
légy nyugodt: kicsi sem kopik le róla.
Mindkettőnk örömére lenne tetted.
Nyilván isteni kéz akarta ezt így,
s nélküle hogyan is születne ember?*

*S mit ha édesanyád nem ád apádnak,
hol lennél te is és e két csodás szem,
melynek lángjaitól elégek immár.
Nektek bármikor adni könnyedén megy,
elfogadni nekünk viszont aligha.
Megvan - jó, de kívárni kínkeserves,
és a legszomorúbb, ha nincs sehogy se.
Telve van vele mind a föld, s a tenger,
legkedvünkrevalóbb a nagyvilágon.
Ezt a szűzek előbb szabódva adják,
adják már azután halálig önként.
Junótól Jupiter kapott ilyent, Mars
Vénusztól, sok eföldi - égi nőktől.
Add hát! Ez neked is nagy élvezet lesz.
Ha pedig nem adod: gyötör csunyául.
Némán hallgat. Azaz: hiába kérem.
Ám mégis, mosolyog: remélnem enged.*

SZILVIÁRÓL

(Berczeli Anzelm Károly fordítása)

*Azt mondod gyereked van tőlem s jársz a nyakamra.
Szilvia, furcsa e vád s jogtalan is, kicsikém.
Mert ha te dús tövisek közt jársz, mondd, így keseregsz-e:
Vérzik a lábam, s jaj, épp ez a tüske hibás!*

JUSZTINIÁHOZ

(Szabó Magda fordítása)

*Mondd, az ajándékom mért küldted vissza, felelj csak,
Jusztinia, mézecsikém, drága húgom, no felelj!
Hisz nem akartalak én megrontani ezzel, e téboly
fel se merült bennem életem, elhiheted.*

*Lásd, csak azért küldtem, hogy hű szívemet bizonyítsam,
mert az igaz szerelem zálogot szívesen ad.
Abban fő a fejed, mint bosszuld rajtam e sértést?
Rajta no, küldj valamit, hadd ne fogadjam el én.*

Más verseire a vitriolos gúny volt a jellemző:

DÉNESRE

(Kálnoky László fordítása)

*Szinte ijesztően piszkos vagy Dénes, örökké,
s úgy véled szentként tisztel a nép emiatt.
Hogyha a mocskosság az erényt gyarapítja, a disznót
szentség dolgában senki se múlja felül.*

ANELLUSRA

(Gerézdi Rabán fordítása)

*Míg egyedül szamarad kocogott a malomba, Anellus
és oda őrletni hordta a tiszta búzát,
hol nem hozta hiánytalanul, nyavalyás, meg a részed,
hol meg a zsákodba másnak a lisztje került.
Ezt elsírtad a bírónak szavaid szaporázva,
el szomszédodnak, s nem tagadom, nekem is.
Most aztán, agyafúrt fickó, jelesül kiagyltad:
károsodás sosem ér, már ez az egy bizonyos.
Mert feleséged az őr, s hogy lopni ne tudjon a tolvaj
molnár, ő a poros zsák tetejébe csücsül.
Ó, te okos! Kire nem bízna egy szem gabonát sem,
arra, Anellus, most rábízod asszonyodat?*

PÁLHOZ

(Nemes Nagy Ágnes fordítása)

*Verseidet Pálom, melyeket kijavítani küldtél,
megjegyzés nélkül visszaadom teneked.
Hopp! Ne örülj, magadat hiú ábrándokba ne ringasd:
kell-e javítani, hol csapnivaló az egész?*

Hét év tanulás után Padovába ment, ahol római és egyházjogot tanult. Az 1454. év telét, majd az 1455. év tavaszát itthon töltötte és átvette a váradi órkanonokságot. Itáliába való – Budát is érintő – visszautazása alatt írta meg Búcsú Váradtól című versét.

BÚCSÚ VÁRADTÓL

(Áprily Lajos fordítása)

*Még mély hó települ a téli földre,
Erdőn, mely csak a zöld levélre büszke,
Szürke súly a ködös fagy zúzmarája,
S el kell hagyni a szép Körös vidékét
És sietni Dunánk felé, Urunkhoz.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.
Nem tart vissza folyó, s az ingovány sem,
Mert fagy fogja hideg vizét keményen.
Hol nemrég evezett a föld lakója
S félt, - most hetyke bizalmú, fürge lábbal,
Megdermedt habokat fitymálva, lépked.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

*Nem siklik soha úgy a lenge csónak
Jó sodrásban, erős lapát-csapástól,
Még akkor se, ha fodrozódó Zephyrus
Bíborszínűre festi át a tengert,
Mint ahogy lovaink a szánt repítik.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

*Hőforrás-vizeink, az Isten áldjon,
Itt nem ront levegőt a kénlehelet,
Jó timsó vegyül itt a tiszta vízbe,
Mely gyógyítja szemed, ha fáj s ha gyenge,
És nem sérti az orrod szagával.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

*Könyvtár, ég veled, itt a búcsúóra,
Híres könyvei drága régieknek,
Már Phoebus Patarát elhagyta s itt él;
Költők isteni pártfogói: Múzsák
Többé nem szeretik Castaliát már.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

*Isten áldjon, aranyba vont királyok,
Kiknek még a gonosz tűzvész sem ártott,
Sem roppanva dűlő fal omladéka,
Míg tűz-láng dühe pusztított a várban,
S szürke pernye repült a kormos égre.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

*S rőt fegyvert viselő lovas királyunk,
Hős, ki bárdot emelsz a jobb kezeden
- Márvány oszlopokon pihenve egykor
Bő nektárt verítékezett tested -
Utunkban, te nemes lovag, segíts meg.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.*

Itáliai utazása során felelevenítette korábbi humanista kapcsolatait. Megismerkedett Marsilio Ficinoval, a firenzei platonista iskola fejével, akinek még Magyarországról elküldte **elégiáinak gyűjteményét**. Ezek eltértek azoktól, melyeket Itáliában írt. Már nem személyekhez szóltak, mivel itthon nem talált méltó költőtársakat és értő közönséget. Az elégiák témája személyessé vált.

A saját lelkéhez címzett elégiában a lélek sorsa, a szellemi származás, a testi bajok, s az anyagtól mentes világba való visszatérés problematikája foglalkoztatta. Ezzel a platóni filozófia legfontosabb kérdéseit boncolgatta – színpompás költői nyelven.

Ficino válaszában üdvözölte Janust, aki a múzsák mellett Platont is elhozta a Duna mellé. A felelevenített kapcsolatok késztették arra, hogy befejezze és elküldje Ferrarába a **Guarino mestert dicsőítő énekét**, amelyet Guarino fia, Battista az elégiákkal együtt terjesztett Itália-szerte. Ezzel nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Janus ismertsége halála után is fennmaradt olasz földön.

Janus Pannonius Vitéz Jánosnak – nagybátyjának – köszönhette pályájának felemelkedését, de osztozott annak kegyvesztettségében is. Mindketten részt vettek 1470-ben Mátyás király és III. Frigyes wiener-neustadti találkozásán, amit Vitéz János szervezett. A találkozó sikertelensége mindkettejük karrierjét megakasztotta. De ami végleg kettétörte karrierjüket, az a **Mátyás elleni összeesküvés** volt. Kifogásolták a nyugati hadjáratokat és sérelmezték az egyházi birtokok megadóztatását.

Az összeesküvést leleplezték. Janus dél felé menekült – célja nyilván Itália volt -, de menekülés közben valamilyen betegségben meghalt. Vitéz János Esztergomban, házi őrizetben halt meg 1472 augusztusában.

Janus Pannonius – még korábban – megígérte Guarinonak, hogy meg fogja énekelni Hunyadi János harcait. Ha bele is kezdett, az összeesküvés miatt nyilván abbahagyta. Egy másik homályos pont: az elveszett magyar-latin nyelvtan. Hogy tervezte azt tudjuk, de hogy valóban megírta, azt nem.

Életművének nagy részét ismerjük. Mátyás ugyanis megbízta Váradi Péter humanista főpapot, aki 1483-ra összegyűjtötte fellelhető verseit. Ezt folytatták a XVI.- XVII. században az itáliai és nyugat-európai humanisták.

Saját kora számára Janus Pannonius volt **az első nagy „északi” költő**. A latin nyelv háttérbe szorulása és a kibontakozó magyar nyelvű irodalom elhomályosította, de a XX. században indult humanizmus-kutatás visszaadta rangját. Ennek oka az, hogy a humanizmus az egyesült Európa előképe, Janus Pannonius pedig a humanizmus kimagasló alakja volt. Irodalmi csodagyerekként tizenöt-húsz éves kora között írta azokat a verseket melyeknek nemzetközi hírnevét köszönhette.

Mátyás halála nem jelentette az új kultúra megszűnését, tovább virágzott II. Ulászló udvarában is. De itt már jelen volt Conrad Celtes – a német humanizmus kalandosan mozgékony alakja – és jelen volt Erasmus Rotterdamus szelleme is, komoly mondanivalóval, teológiai és pedagógiai érdeklődéssel.

Ez a komolyság jobban illett a Mohácsot megelőző és főleg az azt követő időszakhoz, mert az ország ekkor már nem annyira a humanizmussal, hanem inkább a török veszedelemmel és a reformációval volt elfoglalva.

De következzenek néhány mondat az anyai nagybácsiról, Vitéz Jánosról is:

Zrednai **Vitéz János** az 1400-as évek első évtizedében, talán 1408-ban született. Apja, Zrednamelléki Gelét fia Dénes, jelentéktelen nemesi családból született a szlavóniai Körös megyében. A család valószínűleg horvát-szlavón nemzetiségű volt.

Viszonylag későn, 1434-ben kezdte el tanulmányait a **bécsi egyetem** „Szabad művészetek” fakultásán – ez a mai bölcsészkar elődje volt -, de nem fejezte be.

Ezután a titkos **királyi kancelláriára** került jegyzőnek, majd 1438-ban tekintélyes egyházi javadalomhoz jutott: kinevezték a zágrábi székes-káptalan örkanonokává. Ettől kezdve fokozatosan **emelkedett az egyházi ranglétrán**. Nagyprépostként Váradra került, Majd később esztergomi érsek lett.

Ezzel párhuzamosan nőtt **politikai befolyása** is, főleg a külpolitikában. De ez a terület nem volt kifejezetten szerencsés számára. Néhány sikeres akció után kudarcok, **kegyvesztettség** következett, némi köpönyegforgatással tarkítva. Utolsó szerencsétlen kezdeményezése a Mátyás király elleni **összeesküvés** volt. Mátyás az érseket Esztergomban házi-őrízetbe vétette, ahol Vitéz János 1472. augusztus 9-én meghalt.

Inkább volt tudós, mint politikus. Váradon hatalmas könyvtárat gyűjtött össze, amit végig is olvasott. Egyike volt azoknak, akik szorgalmasan javították a kódexekben előforduló hibákat. Sok tőle származó bejegyzést találtak ezekben a könyvekben. Anyagi gyarapodását jórészt gátlástalanságának köszönhette. Unokaöccse sem vetette meg az anyagiakat, de ő sokszorosan túltett rajta.

Politikai ügyetlenségére visszatérve, ennek legjobb példája a már említett 1472. évi Mátyás elleni összeesküvés. Volt ugyanis egy rövid időszak, amikor az ország többsége az összeesküvők mellett állt. Ezt ő nem használta ki, s az idő a királynak kedvezett. Végül is - az ország szerencséjére - az összeesküvés kudarcot vallott.

Összefoglalva: Vitéz János már Hunyadi János kancelláriájában is a politikai levelezést intézte. Kiválóan alkalmas volt egy politikai irányvonal kiszolgálására. De mint önálló politikus ügyetlennek bizonyult.

Rendkívül **olvasott, tudós ember** volt és nagy érdeme, hogy unokaöccse pályakezdését összeköttetései révén és anyagilag is segítette.

Más kérdés, hogy – feltételezések szerint – Janust, aki az itthoni politikai helyzetet nem ismerhette teljességében, belerángatta az összeesküvésbe és ezzel áttételesen korai halálát okozta. Lehet hogy nem így történt...

Végül is, amíg **Vitéz János epizodista volt** a magyar történelem területén, unokaöccse **Janus Pannonius a kor meghatározó egyéniségévé vált** nemcsak az itthoni, hanem az egész európai irodalomban. Ékesen bizonyítja ezt, hogy költészete már életében – és egy ideig még halála után is – az irodalmi tananyag részét képezte Itáliában.

Forrás:

Szerb Antal – Magyar irodalomtörténet (1934)

Klaniczay Tibor – Utószó a Janus Pannonius

és a magyarországi humanisták c. kötetből (1982)

Wikipédia

Hunyadi Mátyás

(1443. február 23. -1490. április 6.)

Ennek a megemlékezésnek nem célja, hogy teljes egészében bemutassa Mátyás életét és részletesen szóljon életművéről, hanem néhány fontosabb körülményt kiemelve érzékeltetni, hogyan vált személye emblematikussá a magyar történelemben.

Fel kell vázolni az akkori nemzetközi helyzetet, amely Mátyást a nevezetes fekete sereg megszervezésére készítette, szólni a sereg összetételéről, harcmódoráról, s arról hogy a sereg fenntartása milyen terhet jelentett a nép számára. Beszélni kell a halála után született mondák, legendák sokaságáról is.

Hunyadi Mátyás 1443. február 23-án született Kolozsvárott. Ő volt az első magyar uralkodó, aki sem apai, sem anyai ágon nem állt rokonságban az Árpád-házzal. Szülei: **Hunyadi János** erdélyi vajda és Horogszegi **Szilágyi Erzsébet**, Szilágyi Mihály testvérhúga. Egyik család sem tartozott az arisztokráciához, de a Szilágyiak valamivel tekintélyesebbek voltak.

Mátyás vörössesszőke hajú, piros arcú, az átlagosnál alig magasabb termetű, nem különösen szép férfi volt. Nagyon gondos nevelést kapott. Megtanult latinul, németül és beszélt szláv nyelveken is. Az nem igazolható hogy Vitéz János nevelte, de a kormányzóhoz fűződő kapcsolatai valószínűsítik, hogy ő is foglalkozott Mátyással.

Egyik nevelője a lengyel származású Sanoki Gergely volt, tőle szerezte **humanista műveltségét**, klasszikus latin irodalmi ismereteit és lengyelbarát érzelmeit.

Mátyás érdeklődött a hősi énekek iránt és megtanulta a fegyverforgatást. Azt mondhatjuk, hogy ez természetes.

Ami ebben a korban szokatlan, az írás és olvasás megkedveltetése. Mátyás a maga korában jelentős műveltséggel rendelkezett, míg a XV. századi arisztokrácia fiataljai többnyire analfabéták voltak, minden idegen nyelv ismerete nélkül... és ez volt az irodalmi humanizmus kora a reneszánszban, amikor rádöbbenek újra a klasszikus latin nyelv szépségeire, határokon átnyúló barátságok születtek, küldték-vitték egymáshoz verseiket és kölcsönösen bírálták azokat. De ez nem az arisztokrácia műfaja volt. Magas rangú egyházi emberek művelték, legalábbis a kezdetekben. A latin nyelvű humanista költészet legjelentősebb magyarországi képviselője Janus Pannonius volt, Vitéz János unokaöccse.

Mátyást viszont – lehet hogy tudatosan - úgy készítették fel későbbi, komoly feladatok ellátására, mint egy korabeli királyi herceget.

A másodszülött fiúk voltak hivatottak – bátyjuk esetleges korai halála esetén – biztosítani a család fennmaradását és politikai házasságot kötni. A még gyermek Mátyást tehát eljegyezték Erzsébettel, Cillei Ulrik lányával, aki rövidesen meghalt. A következő terv az volt, hogy Mátyás feleségül veszi Garai László leányát. Ebben a Szilágyi testvérek és Garai nádor egyeztek meg, de miután Mátyást 1458. január 24-én királlyá választották, a tervet elvetették és a morvaországi Straznicén megegyeztek Podjebrád cseh kormányzóval, hogy Mátyás végül is az ő lányát veszi el.

Az említett feladatok azért hárultak Mátyásra, mert Hunyadi János halála után elsőszülött fia **László** hiába tett hűségesküt V. László királynak, apja címét – a főkapitányságot – nem ő, hanem a király gyámja, Cillei Ulrik német birodalmi herceg kapta meg. Hunyadi László ezt a sérelmet nem tudta elviselni és az V. László kíséretében Nándorfehérvárra érkező Cilleit megölette híveivel. A király ekkor Hunyadi Lászlóra bízta a főkapitányi tisztelet és esküvel

bántatlanságot ígért, de 1457. március 14-én mégis elfogatta és két nap múlva összeesküvés vádjával a budai Szent György téren lefejeztette. A Lászlóval együtt őrizetbe vett Mátyást előbb Bécsbe, majd Prágába vitette.

V. László 1457 őszén pestisben meghalt. **Mátyást** tehát 1458 januárjában a korábban apját támogató köznemesek segítségével **királlyá választották**, amihez Szilágyi Mihály fegyvereseinek felvonulása is komoly nyomatékot adott. Miután Mátyás kiszabadult a prágai fogságból, váratlan eréllyel fogott hozzá az erős központi hatalom kiépítéséhez. A mellé kormányzónak kinevezett Szilágyi Mihályt és a bárókat lemondatta, a helyükre köznemesi híveit tette. Garait megfosztotta nádori, Újlakit pedig erdélyi vajda-tisztségétől.

Garai ezután III. Frigyeset hívta meg a trónra, akit az akkor 20 éves Mátyás kiszorított az országból. 1463-ban békét kötöttek Bécsújhelyen, ahol Frigyes elismerte Mátyást magyar királynak, komoly pénzüsszeg ellenében visszaadta az elzálogosított Szent Koronát és egyezség született arról, hogy ha valamelyikük fiú utód nélkül halna meg, a másik örökli trónját. Mátyást 1464-ben Székesfehérvárott a Szent Koronával **megkoronázták**. Felesége, Podjebrád Katalin röviddel a koronázás előtt gyermekszülésben meghalt.

Mátyás **uralkodását három időszakra** lehet felosztani: 1464-ig rendet teremtett a Zsigmond halála utáni káoszban, 1471-ig tartott a rend megszilárdítása, majd ezután haláláig nagy külpolitikai célok megvalósítására tört, egy immár engedelmeskedő országgal a háta mögött.

Az a későbbi kuruc nótaszöveg, hogy „...két pogány közt egy hazáért omlik az vére...”, már a Mátyás-kori Magyarországon is érvényes volt.

Dél felől a török jelentett állandó veszélyt, nyugaton III. Frigyes császár, északon Podjebrad György cseh király, Kázmér lengyel király és Giskra huszita vezér, keleten a moldvai fejedelemség fegyveresei kellemetlenkedtek időnként.

Mátyás országa tehát több oldalról is fenyegetett volt, ez szolgáltatott indokot egy **állandó zsoldoshadsereg** felállítására. Erre megvolt már a minta is: 1445-ben szervezték meg az első zsoldossereget Franciaországban.

Mátyás állandó katonaságának létrehozására az 1460-as és 70-es évek fordulóján került sor. Magja, a **Fekete sereg** nevét csak Mátyás halála után kapta: talán „fekete Haugwitz” néven ismert cseh származású vezetőjéről, talán a vitézek fekete sodronyingéről, talán a gyász jeléül vállukon viselt fekete szalagról, vagy a címer fekete hollójáról.

A sereg személyi összetétele meglehetősen vegyes volt. A magyarokon kívül cseh, lengyel, német zsoldosok szolgáltak és jelentős számban székelyek. Mivel ebben a korban sem a közkatonák, sem a tisztek katonai nevelése nem volt még szokásban, a nemzetiségi különbségek morálban és gondolkodásban is megmutatkoztak.

Az „utánpótlásnak” számító nemesi fiatalok - akik a királyi udvarban, vagy főnemesi, nemesi családoknál mint apródok szolgáltak - kaptak bizonyos képzést, de ez korántsem volt egyöntetű és valószínűleg csak a harccal kapcsolatos ismeretekre szorítkozott, mint kardforgatás, lovaglás. Arra, hogy a katonai nevelés szakosodott intézményekben és egyöntetű elvek alapján történjen, még évszázadokat kellett várni: 1856-ig, amikor Kőszegen megnyílt az első magyarországi katonaiskola.

Eltérőek az adatok a sereg létszámával kapcsolatban. A sereg magja békeidőben 20 ezer fő körül lehetett. Háború idején ez a létszám megduplázódott, vagy szükség szerint többszörösére bővült.

A sereg fenntartása sokba került, amit az adókból lehetett finanszírozni. Mátyás a kincstári reform során **új, értékálló pénzt** veretett, 100 ezüstdénár volt egyenlő egy aranyforinttal. Kormányzása 33 éve alatt – ismereteink szerint – 43 alkalommal vetett ki **adót**.

Általában jobbágyportánként egy aranyforintot kellett fizetni, függetlenül attól hogy a család mennyi és milyen minőségű földet művelt meg. Ez a körülmény a parasztság erős differenciálódását okozta: egy részük elszegényedett, elnyomorodott.

Évi egyszeri adózás esetén 493 ezer aranyforint volt a kamara bevétele. Egy gyalogos katona havi 2 aranyforint, egy lovas 3 aranyforint zsoldot kapott. Ha ehhez hozzászámítjuk a déli végvárak fenntartási költségeit, a katonai kiadások évente elérték a 600 ezer aranyforintot. Ebben az összegben nem voltak benne az udvartartás, a politika, valamint az irodalom- és művészetpártolásra fordított kiadások.

A sereget foglalkoztatni kellett, mert tétlenül csak zavart okozhatott – amint okozott is. A foglalkoztatást a háború jelentette. A török elleni támadó hadjárat – amit a nyugat elvárt ugyan - öngyilkosság lett volna.

Mátyás tisztában volt vele, hogy az ellen a török birodalom ellen, amely jóval erősebb volt mint korábban – akár Rigómezőnél, akár Várnánál - és az évi bevétele több mint duplája a magyarénak – 1 millió 800 ezer dukát -, nem veheti fel egyedül a harcot. Ráadásul a balkáni hegyek közt a sereg nem számíthatott zsákmányra sem.

Intő példa volt erre az 1475-76. év telén folytatott **szabácsi várostrom**, amely több hónapig tartott, nagy véráldozatokkal járt és a hadjárat itt meg is rekedt.

Mátyás **IV. Sixtus pápához írott levelében** (Boronkai Iván fordítása) erről így olvashatunk:

Szentséges és kegyességes Sixtus úrnak, Isten bölcs rendeléséből a Római és Egyetemes Anyaszentegyház főpásztorának, tiszteletre méltó uramnak.

Szentséges atyám, kegyességes uram! Alázattal csókolom szent lábát.

Győzelmemről, amelyet az isteni kegy e nagy erejű váron, Szabácson, a kereszténység e fő veszedelmén, a magam és enyéim roppant erőfeszítései árán kivívnom engedett, beszámolhat majd főtisztelendő Rangoni Gábor úr, egri püspök, szentséged követője, aki részt vett az eseményekben és mindennek szemtanúja volt.

Én csupán annyit kívánok mondani, hogy bár sok kemény erődítményt megostromoltam már, egyiknek megvívása sem került annyi keserves erőfeszítésbe, akkora anyagi és emberáldozatba, mint ezé.

Szentséged kegyelmébe ajánlom magamat, kit méltóztassék megőrizni a Magasságbeli egészségben szent egyháza kormányzására.

Kelt győzelemittas táborunkban Szabács városa mellett az Úr 1476. esztendejében, Szent Juliánna szűz és vértanú napján, magyarországi uralkodásunk tizennyolcadik, csehországi uralkodásunk hetedik évében.

Janus Pannonius és Vitéz János vezetésével 1471-ben **összeesküvést** szerveztek a főurak, főleg a déli országrészben. Egyik sérelmük az egyház megadóztatása volt, a másik pedig az, hogy Mátyás a török helyett nyugat felé hadakozott, melynek okait az összeesküvők nem értették meg.

Mátyás 1472. március 21-én így számolt be erről **Erő szász választófejedelemnek írott levelében** (Boronkai Iván fordítása):

Mi, Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királya, előljáróban baráti üdvözetünket küldjük a nagyságos fejedelmeknek, szeretett atyánkfiaiainak és sógorainknak, Erő úrnak, a Római Szent Birodalom választófejedelemének és főmarsalljának, valamint Albertnek, Szászország hercegeinek, Tübingia tartománygrófjainak és meissenai örgrófoknak és kívánunk minden kedveset és jót.

Nagyságos fejedelmek! Nem kételkedünk abban, miszerint nem csupán előttetek, hanem bizonyára az egész keresztény világ előtt jól ismert az az árulás, amelyet Vitéz János esztergomi érsek és öccse, Janus Pannonius pécsi püspök egyéb cinkostársaikkal egyetemben ellenünk és országunk ellen elkövettek. Az érseket e tettéért fogságra vetettük és várai megszálltuk.

Hosszú lenne néktek ezt leírunk; mielőtt azonban levelünkben áruló tevékenységüket lelepleznők előttetek, ezennel megírjuk nektek és tudomásotokra hozzuk, hogy értesülésünk szerint a pécsi püspök ezután talán a ti hercegségtek területén akarja folytatni velünk és országunkkal szembeni áruló tevékenységét. Ezért nyomatékosan kérünk, szíveskedjete egész hercegségtek területén kihirdettetni, hogy bárhol is jelennék meg a pécsi püspök, fogják el mint árulót és küldjétek hozzánk. Ebben mutassátok ki irántunk való különleges barátságtokat, melyet alkalomadtán mindig szívesen viszonzunk.

Kelt Budán, az Úr 1472. esztendejében, magyarországi uralkodásunk tizenötödik és csehországi uralkodásunk harmadik évében.

Maradt tehát a nyugati lehetőség, Csehország megtámadása. Erre 1468 tavaszán került sor. A huszita Podjebrad György lett Csehország királya, ami a pápának nem tetszett és a katolikus cseh urak, meg a sziléziai rendek is szervezkedni kezdtek ellene.

Ráadásul Podjebrád Viktorin morvaországi helytartó - apja Podjebrad György nevében - hadat üzent Ausztriának és III. Frigyes segítséget kért Mátyástól.

A **cseh háború** kezdetén a Fekete sereg kiverte Ausztriából Podjebrad Viktorin seregét. Frigyes császárnak ennyi elég is volt. Nem támogatta tovább Mátyást és az ígért pénzt sem adta meg.

A cseh háború váltakozó sikerrel és hosszan tartott, s csak a melléktartományokat: Morvaországot, Sziléziát és Lausitz őrgrófságot sikerült elfoglalni. A korábbi adósság behajtásáért, valamint egyéb sérelmek miatt 14 évvel később, 1482-ben Mátyás **hadat üzent III. Frigyesnek**. Elfoglalta Alsó-Ausztriát, valamint Stájerország és Karinthia egy részét. Bécs 1485-ben, Bécsújhely 1487-ben adta meg magát.

Az eredeti témához, a hadsereghez visszatérve, Mátyásnak a római követhoz írt leveléből megismerhetjük annak **haditechnikáját**, ami némileg emlékeztet a római légiók harcmódjára. Ehhez tudni kell, hogy 1480-ban török csapatok szálltak partra Dél-Itáliában, s Mátyás segítséget ígért és küldött is a pápának és apósának, a nápolyi uralkodónak. Rövid részlet a levélből:

..., a vértéseket mi fálnak tekintjük, kik soha a helyüket föl nem adják, még ha egy szálígy lemészárolják is őket azon a helyen, ahol állnak. A könnyűfegyverzetűek az alkalomtól függően kitöréseket intéznek, s ha már elfáradtak, vagy súlyosabb veszélyt szimatolnak, a vértések mögé vonulnak vissza soraikat rendezvén és erőt gyűjtvén, s mindaddig ott

maradnak, míg adandó alkalommal ismét előtörhetnek. Végül a gyalogság egészét, meg a puskásokat vértések és paizsosok veszik körül, éppen úgy, mintha azok bástya mögött állnának. Mert az egymásnak vetett nagyobb paizsok kör alakban erődítmény képét mutatják és falhoz hasonlítanak, melynek védelmében a gyalogosok és az összes középuitt állók szinte bástyafalak, vagy sáncok között harcolnak és adott alkalommal törnek elő onnan...

Mátyás nemcsak jó hadvezér és politikus volt, hanem a **művészetek pártolója** is. 1470-től jövedelméből évente 100 ezer forintot fordított a művészetekre. Az igen olvasott és több nyelven beszélő király mintegy 5 ezer kötetes könyvtárat hozott létre – a **Bibliotheca Corvinianát**. Kézrel másolt kódexek voltak ezek, a könyvnyomtatás csak ebben az időben kezdett elterjedni.

Harminc könyvmásolót foglalkoztatott, a legkiválóbb festőket és illusztrátorokat alkalmazta. Sajnos a török megszállás alatt a könyvek java része elpusztult, illetve elkallódott. A világon mindössze 200 kötet maradt meg, ebből 53 Magyarországon. Figyelemre méltó, hogy ez időben könyvtárak is létesültek, köztük az első Kőszegen.

Mátyás 1490. április 6-án halt meg Bécsben, ahová a város elfoglalása után udvartartását is áttette. Bécsben felravatalozták, temetése Székesfehérvárott történt.

A Fekete sereget az új király, II. Ulászló meg akarta tartani, de zsoldot fizetni nem tudott. A törökök betörése ellen délre küldött sereg zsold híján rabolni, fosztogatni kezdett. Ezeket Kinizsi Pál verte szét királyi engedéllyel. Maradékuk Nándorfehérváron jó pénzért át akarta játszani a várat a töröknek. Velük is véresen leszámoltak.

A Fekete sereg 1494 tavaszára végleg **megszűnt létezni**.

Mátyás halála után nemcsak a serege szűnt meg létezni, de az országon is **zűrzavar** lett úrrá. Megbomlott a korábbi belső rend, megromlott a közbiztonság. Korábban a nép nyögött az adóprés alatt, „...de most sóhajtozik és retteg a dúlástól, a szántóföldek elpusztításától, a mindenfelől fenyegető gyújtogatástól. Fogadkoznak, hogy hatszorosan is fizetnének, csak visszahívhatnák a királyt a másvilágról...” – írta a Mátyás utáni évekről Bonfini.

Érdekes, hogy Mátyás életében még a 100 évvel korábban uralkodó Nagy Lajost tartotta a néphagyomány igazságos, jó uralkodóként számon. Lajost követően is megingott a törvényes rend és az emberek visszasírták a „boldog békeidőket”...

Más népeknél is megtaláljuk a holt királyt utólag piedesztálra emelő mondákat, anekdotákat. Már az Ezeregyéjszaka meséiben megjelenik a nép között álruhában járó kalifa, az ókori Rómában uralkodott Traianus császár lett később példakép, mint a franciáknál IV. Henrik, a németeknél Nagy Frigyes.

Figyelemre méltó viszont, hogy a Mátyás halála utáni történelmünkben nem akadt egyetlen uralkodó sem, aki mint „**jó király**” Mátyást felválthatta, vagy feledtethette volna. Nem akadt, mert utána senkinek sem sikerült olyan királyi hatalmat kiépítenie mint Mátyásnak, s őt követően nem tudta senki megakadályozni az ország darabokra szakadását.

Népszerűségének másik oka az, hogy **közvetlen** volt. Bonfini írja, hogy a csatákban gyakran sebesülteket kötözött, s a harcokban – fittyet hányva a veszélynek – maga is részt vett. Például Szabácsnál csónakon közelített a várhoz és kis híján eltalálták, máskor meg is sebesült.

Ugyanez a Mátyás barátai fejét fogta ha hánytak a lakomákon, s Beatrixszal kötött házasságáig bárki bejelentés nélkül bemehetett hozzá. Az esküvő után – nyilván Beatrix hatására – ez megváltozott. Az eddigi közvetlenséget szigorú etikett váltotta fel, ami csökkentette korábbi népszerűségét.

Mátyás politikájáról a hétköznapi ember nem sokat tudhatott. Maig tartó kultuszát nagy mértékben a róla elterjedt **anekdotáknak, legendáknak** köszönheti. Alig 70 évvel halála után az 1558-as Világkrónikában Bezerédi Székely István tett említést több Mátyással kapcsolatos tréfás történetről, Heltai Gáspár 1575-ben jelentetett meg Mátyásról szóló elbeszéléseket.

A XIX. században Kisfaludy Károly a Mátyás deákban, Vörösmarty Mihály a Szép Ilonkában dolgozott fel Mátyáshoz kapcsolódó témát. Tóth Béla a XIX.-XX. század fordulóján adta ki „Magyar Anekdota” című gyűjteményét, amiben 80 Mátyás vonatkozású anekdota található. A kutatók maig ezt tartják mérvadónak.

Ha Mátyás uralkodásának körülményeit vizsgáljuk, meg kell állapítani hogy nem volt könnyű dolga. Nehéz volt a helyzete egyrészt származása miatt, mert a Hunyadi család nem volt történelmi família és Európa uralkodói parvenünek - felkapaszkodott jöttmentnek – tekintették. Ez gondot jelentett a házassodásnál is, sorra kikoszorúzták. Beatrix ugyan patinás családból született, de apja fattyú volt, házasságon kívül született.

Mátyásnak nem volt törvényes fiú utódja és hiába tett meg mindent törvénytelen fia, Corvin János érdekében, hogy a trónt számára biztosítsa. Ahogy Európában, nálunk sem vették semmibe, aki nem házasságban született.

Nem volt könnyű dolga a szomszéd uralkodókkal sem, akik mindent megtettek Mátyás ellen, holott nekik is érdekük lett volna egy szövetség, amely a törököt közös erővel kiszoríthatta volna Európából. Hiába volt a szigorú, az egyházat is érintő adóztatás, az ország teljesítőképessége egymagában ehhez kevés volt.

Mátyás, az **„igazságos”**, komolyan vette a bíraskodásokat, ezeken rendszerint jelen volt, s igen gyakran a szegény emberek javára ítélt. Nem véletlen, hogy már Heltai Gáspárnál megjelenik a talán legismertebb mondás: „Meg holt matias királ s el költ az Igassagh!” Egy biztos: Mátyás személye elfeledtette a Nagy Lajos személye iránti nosztalgiát.

Forrás:

Kubinyi András: Mátyás király (2001)

Wikipédia

Balassi Bálint

(1554. október 20. -1594. május 30.)

Balassi Bálint apja János, várakat, falvakat, uradalmakat birtokló **protestáns főnemes** - báró - volt, Felsőbánya vidéki főkapitány. Fia Bálint 450 évvel ezelőtt, 1554. október 20-án született, a Felvidék középső részén lévő városban, **Zólyomban**. Születési dátumát nagybátyja, András jegyezte fel pontosan a családi bibliába, azt is megjelölve, hogy szombati napon, délelőtt 9-kor.

Tíz éves korától a neves protestáns prédikátor, **Bornemisza Péter** irányította nevelését. Húsz éves korában Nürnbergbe küldték tanulni. Erre utaló adat ugyan nincs, de elképzelhető, hogy találkozott Hans Sachsszal, esetleg tanult is nála. Sachs német földön elismert, híres költő volt, akit Richard Wagner is megörökített Nürnbergi mesterdalnokok című operájában. **Nürnberg** akkoriban kis város volt, négy év alatt összeházaszkodhattak.

Csak négy évre sikeredett a nürnbergi tartózkodás, mert apja, a legendás törökverő 1569-ben gyanússá vált a Habsburgok szemében, s koholt vádak alapján bebörtönözték. A család **Lengyelországba** menekült, ahová sikeres szökése után az apa is követte őket.

A fegyvernynyugvás ellenére 1575-ben a török elfoglalta a család nógrádi, magyarlakta vidéken lévő várait. Nem bajlódott a várak visszafoglalásával, hanem Liptó vármegyébe, **Újvárra** költözött, ahol szűk környezetén kívül mindenki szász volt.

Ebben az évben apja Bálintot a Habsburgokkal ellenséges viszonyban álló **Báthory István** erdélyi fejedelem - akkor már lengyel király - **ellen** küldte hadakozni.

Fogságba esett, de Báthory nem bánt vele ellenségesen, sőt baráti viszonyba kerültek egymással.

Mire Lengyelországból hazatért, nagybátyja András, akit gyámul és anyagi ügyeinek intézése céljából rendelték mellé, öröksége nagy részéből kiforgatta. Ezután a heves, szilaj természetű Bálint élete örökös perpatvarokkal, **pereskedésekkel** telt el.

Heves vérmérsékletét kivételes **tehetség** és sokoldalú **műveltség** ellensúlyozta. Imponáló nyelvtudása volt, egyes források szerint nyolc, mások szerint tizenkét nyelven írt és beszélt.

24 éves korában beleszeretett Ungnád Kristóf horvát bán feleségébe, **Losonczy Annába**. Ő lett az Anna, illetve a Júlia versek műzsája. De mivel Balassi nőügyekben – finoman fogalmazva – nem volt állhatatos, s a katonáskodás során sem vitte többre hadnagyságnál, Anna szemében nem vált túl vonzóvá. Ehhez hozzájárulhatott Balassi érsekújvári kiruccanása is. Szolgálatba állt az érsekújvári várban, de a várkapitány igen rövid idő után eltanácsolta, mivel újdonsült ifjú feleségét Bálint elszerette.

Hat évvel később feleségül vette megözvegyült unokahúgát, **Dobó Krisztinát**. Elfoglalt várainak visszahódításával most sem bajlódott, hanem lecsapott Dobóék sárospataki várára. Megostromolta, elfoglalta, de 24 órán belül ki is dobták onnan. Sajátságos módja volt ez a hozományszerzésnek. Egyébként élete további részében is egyéni módon értelmezte és alkalmazta a jogot - mindig a saját érdeke szerint. Eljárás indult ellene rokonházasság és a várfoglalás miatt. Saját védelmére beadványt szerkesztett, amelyben a római, az egyházi, a precedens- és a tételes jog alapján magyarázta eljárásának jogosságát. Házasságuk csak négy

évig tartott. Elváltak, mert Balassi felháborodott hogy nemcsak ő, hanem felesége is hűtlenkedik.

Javainak egy részét megmentette a pereskedés során. De egyébként nem volt szerencséje, mert az időközben megözvegyült Anna újra kikosarazta. Nem csoda. Igen előkelő családból származott és korábban jogilag fiúsították hogy örökölhessen, mivel a családban nem született fiú. Ez egy társadalmi szintre hozta a férfiakkal, ami megnövelte büszkeségét és megközelíthetetlenné tette.

A középkorban, a **lovagkorban** illet más feleségének, vagy rangban jóval feljebb álló asszonynak udvarolni, mert az elérhetetlenség és megközelíthetlenség volt az ideál, amit a kor szerelmi költészete is tükrözött. Balassi eleinte – felhasználva a fennmaradt verstörödékeket - követte ezt a hagyományt.

A későbbiekben is csak kevés, részben töredékes írás állt rendelkezésére, melyek költészetének irodalmi előzményeit jelentették. Ez természetesen a magyar nyelven írt művekre vonatkozik.

A XVI. századi, latin nyelven író **humanista írók, költők** komoly, színvonalas irodalmat teremtettek magyar földön. A teljesség igénye nélkül néhány név: Vitéz János, Janus Pannonius, Brodarics István, Verancsics Antal, Bonfini. Azért nem mondható ez magyar irodalomnak, mert többségében külföldiek voltak, vagy olyanok akik itt születtek ugyan, de nem magyar szülőktől.

A humanista írók kezdetben egy szűk elithez tartoztak. Ez a kör lassan bővült, s a későbbiekben a reformáció hatására középrétegbeliekkel is - prédikátorokkal, tanítókkal - szélesedett. Ezzel párhuzamosan, de nagyon lassan, kezdtek megjelenni a magyar nyelvű írások is. Az első, teljes egészében ránk maradt magyar nyelvű könyvet, a Jókai Kódexet akkor másolták, amikor Vitáz János első humanista leveleit írta.

A XVI. század második felében már megjelenik néhány magyar nyelvű író, például Heltai Gáspár, Bornemisza Péter, akik színvonalban felvették a versenyt a latin nyelven írókkal. Balassi Bálint életműve és követőinek munkássága perifériára szorította a latin nyelvű irodalmat, amely megfáradva és kiüresedve, lassan megszűnt a XVII. század elejére.

Balassi Bálint költészete tehát a **humanista irodalomból** indult ki, amellyel az erdélyi Báthory-udvarban ismerkedett meg. Ennek a költészetnek is megvoltak a **technikai szabályai**, sablonjai: az akrosztichon - a szerelmesnek a sorok kezdőbetűibe rejtett neve -, a használt hasonlatok, klasszikus utalások inkább a szerzői bravúrt, mintsem a mély érzelmeket közvetítik.

Udvarló célzatú alkalmi verse volt az **Aenigma** (görög jelentése rejtély, rejtvény). Ebben is a régi költői hagyomány jelentkezik: két boldogan, szerelmesen úszkáló hattyút ír le, de keselyű csap rájuk, az egyiket elragadja, a másikat a bánat öli meg.

A vers harmadik sorában ezt írja: *„Kérem édes szeretőmet, fejtse meg nekem ezeket.”* A rejtvényforma és az effajta játékosság is a humanistáktól örökölt szokás.

Sokat merített három **újlatin** költőnek, Marullusnak, Angerianusnak, és Johannes Secundusnak Párizsban kiadott műveiből.

Verstani újtóként létrehozta a belső rímekkel ékesített, hármas osztatú **Balassi-strófát**, érintetlenül hagyva a hagyományos bokorrímes verselést. Az is újítása volt, hogy szerelmeit már nem valódi nevükön, hanem az ő általa adott álnéven szólította meg. Ez főleg a diszkréciót szolgálta.

Elolvasta és kissé a saját életéhez átigazítva fordította le Cristoforo Castelletti Amarilli című pásztorjátékát **Szép magyar komédia** címmel. Castellettinél a két szerelmes tíz

év után találkozott újra. Losonczy Annával is tíz éve tartott a mosolyszünet. Balassi azt szerette volna ezzel a pásztordráma fordítással Annának sugallni, hogy köztük is létrejöhet az újbóli egymásra találás. Ennek érdekében a női főszereplő neve is az Annára emlékeztető Angelicára, illetve Júliára változott Balassi átiratában.

A költő a **pásztordráma** idillikus álmvilágához hasonló környezetbe helyezte szerelmének történetét. A mitológiai eszköztár tágasabb keretet biztosított számára a **fikciós líra** műveléséhez. És amíg az európai lírában ez a gyakorlat általában üres formai játékká alakult, addig Balassinál valós szerelmi gyötrelmek voltak a háttérben, így a költemények már életszerűen hatottak.

Szerelmes verseiben véletlenszerűen se jelenik meg – még utalásszerűen sem – a testi szerelem, vagy a beteljesülés. Nála az udvarlás egy mitikus, transzcendentális szférában zajlik, ahol a szeretett nő mint istenasszony jelenik meg.

Balassi szerelmi költészetének korszakai: Anna-versek, Júlia-versek, Célia-versek.

Az Anna-versek még szárnypróbálgatások, nagy részük fordítás, átdolgozás.

Az egyéni hang megjelenése a Júlia versekben mutatkozik meg igazán. Hagyományos jelzések mellett már ott van a szerelem őszintesége, melegsége és jelentkezik a be nem teljesült szerelem fölött érzett bánat, s a természeti képek, amelyekkel a költő naponta találkozik:

*Az fiatal fához vagyok már hasonló,
Ki még nyers és zöldellik,
Ki az tűzben lévén egyfelől nedvesül
S másfelől égettetik,
Így egyfelől szívem tőled kínoztatik
S ismeg vígasztaltatik.*

A Célia versek viszonzott szerelemről tanúskodnak, bensőséges kapcsolatot tükröznek.

A vallásos líra a reneszánsz költészet részévé válik Balassi művészetében. Legmaradandóbb **istenes verseit** életének válságos esztendeiben alkotta.

Legismertebb, s egyben egyetlen **vitézi verse** a végek dicséretére írt Egy katonaének 1589-ben, Lengyelországi bujdosása idején keletkezett.

Nem sorolható a vitézi énekek közé, hanem **búcsúzó elégia** a műfaja a Lengyelországba való bujdosása – melynek konkrét okát nem ismerjük – előtt írt nagy összegző verse (Óh, én édes hazám, te jó Magyarország...). A hazájától való búcsúzás gesztusát kiegészítve áldást két Istentől az itt hagyottakra.

Borivóknak való verse kordokumentáció a végvári vitézekről és a végvári életmódról, s egyben az érzéki **reneszánsz életöröm** kifejeződése.

1593-94-ben részt vett a török ellen indított háborúban és családja várainak visszafoglalásában. Esztergom ostroma során súlyosan megsebesült és hosszas szenvedés után 1594. május 30-án elhunyt.

Balassi Bálint a magyar nyelvű költészet első kiemelkedő művelője, **a magyar irodalom első klasszikusa** volt. Érzékeltessék ezt életművének következő példái:

HOGY JULIÁRA TALÁLA, ÍGY KÖSZÖNE NÉKI

1

*Ez világ sem kell már nékem
Nálad nélkül, szép szerelmem,
Ki állasz most énmellettem;
Egészséggel, édes lelkem!*

2

*Én bús szívem vidámsága,
Lelkem édes kívánsága,
Te vagy minden boldogsága,
Véled Isten áldomása.*

3

*Én drágalátos palotám,
Jó illatú, piros rózsám,
Gyönyörű szép kis violám,
Élj sokáig, szép Juliám!*

4

*Feltámada napom fénye,
Szemüldek fekete széne,
Két szemem világos fénye,
Élj, élj, életem reménye!*

5

*Szerelmedben meggyúlt szívem
Csak tégedet óhajt lelkem,
Én szívem, lelkem, szerelmem,
Idvöz légy, én fejedelmem!*

6

*Juliámra hogy találék,
Örömemben így köszénék,
Térdet-fejet néki hajték,
Kin ő csak elmosolyodék.*

**KIBEN ÖRÜL, HOGY MEGSZABADULT AZ
SZERELEMTŐL**

1

*Szabadsága vagyon már én szegény fejemnek,
Szerelemtől nincsen bántása én szívemnek,
Vagyok békességes, én elmém már csendes,
nincs gyötrelme lelkemnek.*

2

*Megszabadult rabhoz hasonló állapotom,
Mint szinte annak, nékem sem volt szabadságom;
Én nagy szerelmemben, mint gonosz tömlecben,
éjjel-nappal volt gondom.*

3

*Szabadon örülök minden mulatságoknak,
Búsultát sem gyakran látják vidám orcámnak,
Azért, mert köteles nem vagyok szerelmes
senki ékes voltának.*

4

*Örülök, röpülök, nemkülönben, mint karul,
Kinek sárga lába lábszíjából szabadul,
Nem kesereg lelkem, mert megmenekedtem
szerelem békójából.*

5

*Kell immár énnékem csak jó ló, hamar agár,
Ífjak társasága, éles szablya, jó madár,
Vitézek közt ülven kedvem ellen sincsen
jó borral teli pohár.*

6

*Kegyesek, szép szüzek, reám bár úgy nézzenek,
Valamint akarják, azzal mind egyet érnek;
Mert sem szerelmekkel, sem gonosz kedvekkel
többé vízre nem visznek.*

7

*Vehetnek ifiak, vének példát énrólam,
Én nagy szerelmemben mennyi nyavalyát láttam;
Néha mint örültem, néha kesergettem,
mint nyughatatlankodtam.*

8

*Ója, en a tanács, szerelemtől meg magát
Minden, ki kívánja életének nyugalját,
Mert ki azt követi, higgyed, kínját érzi,
vészi gonosz jutalmát.*

9

*Szerzém ez nyolc verset víg és szabad elmével,
Gyűlésben indulván jó ruhás legényekkel,
Hozzám hasonlókkal, vitéz ifiakkal,
nem kehegő vénekkel.*

EGY KÖNYÖRGÉS

1

*Nincs már hová lennem, kegyelmes Istenem,
Mert körülvelt engem szörnyű veszedelem,
Segedelmem, légy mellettem, ne hágyj megszégyenednem!*

2

*Vagy ha azt akarod, hogy tűrjem ostorod,
Csak rút szégyentől ódd fejemet, ha bántod,
Halálomat inkább elhozd, hogynem rútíts orcámat!*

3

*Áldj meg vitézséggel, az jó hírrel, névvel,
Hogy szép tisztességgel mindent végezzek el,
Öltöztess fel fegyvereddel, jó ésszel, bátor szívvel!*

4

*Ne gyalázzon engem kevély ellenségem,
Te légy, Uram, vélem, jótévő Istenem,
Nagy szégyenem ne viseljem tovább, s ne hágyj elesnem!*

5

*Kiért dicsérhessen lelkem mindenképpen,
Hogy mindenek ellen megtartottál épen,
Áldott Isten, hála légyen néked örökké, Ámen.*

MENNYEI SEREGEK

1

*Mennyei seregek, boldog, tiszta lelkek,
Emberi nemzetre kik az Égből néztek,
Az Urat örökké ti mind dicsérjétek!*

2

*Angyalok, az Úrnak követi kik vagytok,
Szentek, kik ő székét mind körülálljátok,
Örökké az Urat felmagasztaljátok!*

3

*Fényes Nap világa, ez világ fáklyája,
Szép Hold, éj lámpása, Égnek sok csillaga,
Az Úrnak szent nevét mindörökké áldja!*

4

*Tüzes hatalommal forgó ti nagy Egek,
Avagy tengerekkel együtt minden vizek,
Örök dicsérettel őtet tiszteljétek!*

5

*Mert csak ő egyedül minden teremője,
S mindent bír, valamint magában rendelte,
Megmarad mindenek ellen ő szerzése.*

6

*Földnek kereksege minden állatokkal,
Vízben úszó halak tengeri csudákkal,
Az Urat örökké áldjátok szátokkal!*

7

*Tenger mély örvénye, mennydörgés, villamás,
Kőeső, hó, szélvész, háború, csattagás,
Télben is, nyárban is mind felhős sok havas,*

8

*Szép halmok, zöld ággal ékesült kis dombok,
Fák, kik különb-különb szép gyümölcsöt hoztok,
S füvek, kik gyönyörű szaggal illatoztok,*

9

*Sok színben öltöző, tündöklő virágok,
Berkekben, cserékben vadak, ki lakoztok,
Örökké az Úrnak nevét kiáltjátok!*

10

*Gyíkok, kígyók, földön lakó sok állattal,
Sőt az madarak is különb-különb szókkal,
Örökké az Urat áldják hangossággal!*

11

*Világ fejedelmi, urak és fő népek,
Kik községgel bírtok, s néki törvént tészték,
Örökké dicsérvén az Urat féljétek!*

12

*Együgyű gyermekek, kegyesek, szép szüzek,
Felserdült ifjakkal böcsületes vének,
Dicséret tőletek légyen ő nevének!*

13

*Mert ő az, akinek hatalmában az Ég,
Néki enged tenger, Menny s földi kerektség,
Segéli övéit, mint menyeyi felség;*

14

*Ezt azért, ti hívek, Úrnak szent serege,
Kik leginkább vagytok az ő szerelmébe,
Örökké szent nevét dicsérjétek Mennybe!*

EGY KATONAÉNEK

A végek dícséretére

1

*Vitézek, mi lehet ez széles föld felett
szébb dolog az végeknél?
Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
kivel ember ugyan él;
Mező jó illatot, az ég szép harmatot
ád, ki kedves mindennél.*

2

*Ellenség hírére vitézeknek szíve
gyakorta ott felbuzdul,
Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is
vitéz próbálni indul,
Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik,
homlokán vér lecsordul.*

3

*Veres zászlók alatt lobogós kopiát
vitézek ott viselik,
Roppant sereg előtt távol az sík mezőt
széllyel nyargalják, nézik;
Az párduckápákkal, fényes sisakokkal,
forgókkal szép mindenik.*

4

*Jó szerecsen lovak alattok ugrálnak,
hogyha trombita riadt,
Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll,
nyugszik reggel, hol virradt,
Midőn éjten-éjjel csataviseléssel
mindenik lankadt s fáradt.*

5

*Az jó hírért, névért s az szép tisztességért
ők mindent hátra hadnak,
Emberségről példát, vitézségről formát
mindeneknek ők adnak,
Midőn, mint jó rárók, mezőn széllyel járók,
vagdalkoznak, futtatnak.*

6

*Ellenséget látván örömmel kiáltván
ők kopiákat törnek,
S ha súlyosan vagyon az dolog harcokon,
szólíthatlan megtérnek,
Sok vérben fertezvén arcul reá térvén
űzőt sokszor megvernek.*

7

*Az nagy széles mező, az szép liget, erdő
sétáló palotájok,
Az utaknak lese, kemény harcok helye
tanuló oskolájok,
Csatán való éhség, szomjúság, nagy hévség
s fáradság mulatságok.*

8

*Az éles szablyákban örvendeznek méltán,
mert ők fejeket szednek,
Viadalhelyeken véresen, sebesen,
halva sokan feküsznek,
Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója
vitézül holt testeknek.*

9

*Óh, végbelieknek, ifjú vitézeknek
dicséretes serege!
Kiknek ez világon szerteszereént vagyon
mindeneknél jó neve,
Mint sok fát gyümölcscsel, sok jó szerencsével
áldjon Isten mezőkbe!*

Ó, ÉN ÉDES HAZÁM, TE JÓ MAGYARORSZÁG

1

*Óh, én édes hazám, te jó Magyarország,
Ki keresztyénségnek viseled paizsát,
Viselsz pogány vérrel festett éles szablyát,
Vitézlő iskola, immár Isten hozzád!*

2

*Egriek, vitézek, végeknek tüköri,
Kiknek vitézségét minden föld beszéli,
Régi vitézséghez dolgokat veti,
Istennek ajánlva légyetek immár ti!*

3

*Ti is, rárószárnyon járó hamar lovak,
Azkiknek hátokon az jó vitéz ifjak
Gyakorta kergetnek, s hol penig szaladnak,
Adassék egészség már mindnyájatoknak!*

4

*Fényes sok szép szerszám, vitézlő nagy szépség,
Katonatalálmány, újforma ékesség,
Seregben tündöklő és fénlő frissesség,
Éntűlem s Istentűl légyen már békesség!*

5

*Sok jó vitéz legény, kiket felemeltem,
S kikkel sok jót tettem, tartottam, neveltem,
Maradjon nálatok jó emlékezetem,
Jusson eszetekbe jótétemről nevem!*

6

*Vitéz próba helye, kiterjedt sík mező,
S fákkal, kősziklákkal bővös hegy, völgy, erdő,
Kit az sok csata jár, s jószerencse leső,
Légyen Isten hozzád, sok vitézt legelő!*

7

*Igaz atyámfia s meghitt jóbarátim,
Kiknél nyilván vadnak keserves bánatim,
Ti jutván eszembe hullnak sok könnyveim,
Már Isten hozzátok, jó vitéz rokonim!*

8

*Ti is, anyalképet mutató szép szüzek
És szemmel öldöklő örvendetes menyek,
Kik hol vesztettetek, s hol élesztettetek,
Isten s jó szerelem maradjon véletek!*

9

*Sőt te is, óh, én szerelmes ellenségem,
Hozzám háládatlan, kegyetlen szerelmem,
Ki érdemem - - - - -*

10

*Ti pedig, szerzettem átkozott sok versek,
Búnál kik egyebet nékem nem nyertetek,
Tűzben mind fejenként égjete, vesszete,
Mert haszontalanok, jót nem érdemletek.*

CELIA 4.

Kiben az Célia feredésének módját írja meg, annak felette
penig természetéről, maga viseléséről és szépségéről is szól

1

*Csudálván egy ferdőt, ki felette nagy gőzt
magában eresztene,
Ferdős okát mondja: Ez - úgymond - nem csuda,
mert Célia ül benne,
Kinek mezítelen testére szerelem
gerjedvén, fűsti menne.*

2

*Mint az kevély páva verőfényen hogyha
kiterjeszti sátorát,
Mint égen szivárván sok színben horgadván
jelent esőre órát,
Célia oly frissen, újforma sok színben
mégyen táncban szaporát.*

3

*Mint nap szép homállyal fehér felhő által
verőfényét terjeszti,
Oly gyenge világgal vékony fátyol által
haja színét ereszti
Célia befedvén, s mellyén tündökölvén
drága gyémántkereszti.*

4

*Támadtakor napnak, mint holdnak, csillagnak
hogy enyészik világa,
Úgy menyek-szüzeknek, mint az szép füveknek,
vész szépsége virága,
Mihent közikben kél Célia, azkinél
égnek nincs szebb csillaga.*

CELIA 5.

Kiben az Célia szerelméért való gyötrelméről szól,
hasonlítván az szerelmet hol malomhoz s hol haranghoz

1

*Mely csuda gyöttelelem ez, hogy a szerelem
búmrá most malommá lett,
Hol mint gabonáját, éngemet, szolgáját
szép Céliával őrltet,
Siralmam patakja az kereket hajtja,
kin lisztté létig töret.*

2

*Ím, az nagy szerelem miatt búsult lelkem
már szinte haranggá lett,
Kit szerelem bennem félen vér ellenem,
rám támadván amellet,
Azért kong jajszóval, zúg fohászkodással
szegény, nyugalma helyett.*

3

*Mint egy kristálykövet soha el nem törhet,
noha éget, verőfén,
Úgy az én szívemet, noha vall gyötrelmet,
el nem rontja tüzes kén,
Csak gyúl szegény s hevül, mert szertelenül fűl,
mint kristály, kit süt hév szén.*

IN EANDEM FERE SENTENTIAM

1

*Kiáltok, csak bolygok, mint megszelhűdt ember,
Mert belől égek, mint tűzben száraz kender,
Gondom, búm, veszélyem véghetetlen tenger.*

2

*Paradicsombéli szépség ábrázatja,
Virágzó szép tavasz képe állapotja,
Szépségnek s nemcsak szépnek magát mondhatja.*

SZARÁNDOKNAK, VAGY BÚJDOSÓNAK VALÓ ÉNEK

1

*Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten,
Ki előttök mentél tüzes oszlopképben,
Ígéret földére vezérelvén szépen,
Kalauzok voltál minden szerencséken.*

2

*Te adtál csillagot három szent királnak,
Vezérül is angyalt ifjú Tóbiásnak,
És Heródes előtt futó Szűz Máriának,
Te voltál vezére minden szarándoknak.*

3

*Könyörgök, nékem is hogy légy már vezérem,
Mert, ím, bujdosni űz nagy bú és szemérem;
Én Istenem, ebben ne vesszen el vérem,
Őrizz meg gonosztól, felségedet kérem!*

4

*Építs fel elmémet az jó bölcsességgel,
Szívemet peniglen hittel, merészséggel,
Bujdosó fejemet törödelmességgel,
S te adtad lelkemet buzgó könyörgéssel!*

5

*Jártomban-költömben hogy csak reád nézzek,
Búmban, örömemben reád figyelmezzek,
S jó, gonosz szerencsét csendesén viseljek,
Soha semmi helyen el ne felejtselek;*

6

*Hogy bujdosásom ideje tölte után
Én édes hazámban térjek esmét vígan,
Mind azokat jó egészségben találván,
Akik szomorkodnak éntőlem búcsúzván.*

7

*Felejts el annak is háládatlanságát,
Aki most erre vett engem, régi rabját,
Ámbár élje vígan felőlem világát,
Csak én bennem olts meg nagy szerelmem lángját!*

8

*Én édes hazámból való kimentemben,
Szent Mihály nap előtt való harmad hétben,
Az másfélezerben és nyolcvankilencben
Az ó szerint, szerzém ezt ilyen énekben.*

BORIVÓKNAK VALÓ

1

*Áldott szép Pünkösdeknek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszú úton járókot könnyebbítő szele!*

2

*Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Néma fülemile torkát kiáltásra,
Fákat is te öltöztetsz sokszínű ruhákba.*

3

*Néked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyó vizek, kutak csak néked tisztulnak,
Az jó hamar lovak is csak benned vigadnak.*

4

*Mert fáradság után füremedt tagokat
Szép harmatos fűvel hizlalod azokat,
Új erővel építvén űzéshez inokat.*

5

*Sőt még az végbéli jó vitéz katonák,
Az szép szagú mezőt kik széllyel bójárják,
Most azok is vigadnak, s az időt múltatják.*

6

*Ki szép fűvön lévén bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
Ki penig véres fegyvert tisztított csiszárral.*

7

*Újul még az föld is mindenütt tetőled,
Tisztul homályából az ég is tevéled,
Minden teremtetett állat megindul tebenned.*

8

*Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!*

Forrás:

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet (1934)

Klaniczay Tibor: A szerelem költője, Reneszánsz és barokk (1961)

Wikipédia

II. RÁKÓCZI FERENC

(1676. március 27. – 1735. április 8.)

Ki is volt II. Rákóczi Ferenc? Romantikus, morális hős, a függetlenség bajnoka, vagy rebellis arisztokrata, aki reménytelen körülmények között harcolt az ország szabadságáért és végül bujdosóként halt meg a törökországi Rodostóban?

Életét és munkásságát elsősorban a kor körülményei határozták meg, de állásfoglalásait jelentősen befolyásolta elkötelezettsége és különleges egyénisége.

Borsiban született 1676. március 27-én. Anyja **Zrínyi Ilona**, az elbukott Wesselényi összeesküvés után kivégzett Zrínyi Péter leánya. Zrínyi Péter a költő és hadvezér Zrínyi Miklós öccse volt.

Apja, I. Rákóczi Ferenc is részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben és csak anyjának - Báthory Zsófiának -, valamint a jezsuitáknak közbenjárására nem végezték ki.

Apja korán meghalt, s az özvegyen maradt Zrínyi Ilona feleségül ment **Thököly Imréhez**. Környezete nem nézte jó szemmel a házasságot, mert Thököly protestáns volt és törökbarát. Többféle mendemonda látott napvilágot, többek között az is elterjedt, hogy a kis Rákóczi Ferencet át akarja játszani a törököknek.

Miután a váradi pasa elfogatta Thökölyt, csapatainak nagy része átállt a császári oldalra. Zrínyi Ilona **Munkács várába** szorult az ifjú Ferencsel, aki itt szerezte első hadi tapasztalatait. A Caraffa generális által vezetett ostrom három éven át tartott, Nyugat-Európa csodálatára.

Hiába próbálta Thököly Munkácsot felmenteni, Zrínyi Ilona kénytelen volt 1686-ban a várat feladni és Ferencsel együtt **Bécsbe** távozni.

A gyámnak kijelölt Kollonich Lipót a csehországi neuhausi kollégiumba küldte, hogy ott a jezsuiták „az isteni és emberi felség” tiszteletére neveljék. 1690-ben **Prágába** került, ahol etikát, logikát és fizikát is tanult, de a matematikát és az építészetet jobban szerette.

Anyja Thökölyhez indult Törökországba – cserében az elfogott Heissler tábornokért -, s mivel Ferencsel az udvar tilalma miatt nem találkozhatott, egy szép, latin nyelvű levélben búcsúzott el fiától. Rákóczi ebben az időben alig tudott már magyarul, a németet pedig nem szerette, így latinul beszélt és írt.

1692-ben az ifjú Rákóczi Ferenc már **Bécsben** élt, s testvére, Juliánka tanácsára bekapcsolódott az arisztokraták társadalmi életébe. Franciául és olaszul tanult, majd tíz hónapot töltött **Itáliában**. Velence, Firenze, Róma és Nápoly voltak körutazásának állomáshelyei. Sorra látogatta a templomokat, múzeumokat, s fogadta a pápa is.

1694 elején visszatért Bécsbe, s márciusban Lipót császár nagykorúvá nyilvánította. Ugyanez év szeptemberében feleségül vette a hessen-rheinfelsi hercegnek, Károlynak leányát, Sarolta Amáliát. Bécsbe érkezésük után Lipót **házi fogságra** ítélte, mert a házassághoz nem kért császári engedélyt.

Rákóczit felháborította az eljárás. Rokonai közbenjárására és a nagykorúsítási okirat alapján a császár végül felmentette a házi fogság alól, majd az 1697-ben elnyert birodalmi hercegi címét is elismerte. Eközben Rákóczi magyarországi **birtokaival** foglalkozott, rendbe tette várait és kialakította udvartartását.

Ugyanez év nyarán kitört a Tokaji Ferenc vezette **hegyaljai felkelés**. A lázadók török, esetleg lengyel segítségben reménykedtek és Rákóczit szerették volna vezetőjüknek

megnyerni. Ő azonban nem akart kockáztatni és feleségével együtt visszavonult barátja, Batthyány (II.) Ádám gróf birtokára, ahol filozófiával, francia irodalommal foglalkozott, emellett francia és olasz forrásokból megismerkedett a 17. század magyar történelmével.

A következő évben visszatért birtokaira. Megismerkedett **Bercsényi Miklóssal** s az ő révén sok nemesemberrel, akik meggyőzték arról, hogy csak akkor nyeri el a magyar nemesség és a külföldi uralkodók támogatását, ha szembefordul az országot elnyomó Habsburg uralommal.

A nemzetközi helyzet kedvezőnek tűnt, mert a spanyol örökösödési háború a Habsburgokat lefoglalta. Rákóczi levelet küldött **XIV. Lajosnak** és Barbezieux francia hadügyminiszternek, hogy amennyiben támogatják, kész a felkelésre.

Később derült ki, hogy a futár – akit egyébként Rákóczi régóta ismert – besúgó. A levelet bemutatta Bécsben, s csak azután kézbesítette. Mivel a franciák halogatták a válaszadást, Rákóczi újabb levelet küldött. Linzben megrendezték a lotharingiai futár elfogását, így mód nyílt rá hogy letartóztassák az összeesküvés résztvevőit.

Bercsényinek sikerült Lengyelországba szökni, de Rákóczi a **wienerneustadti vár börtönébe** került és pert indítottak ellene hűtlenség és felségsértés vádjával.

Részletek a **vádiratból**:

„Nagyrabecsült Juditium Delegatum!

Méltóságos urak, etc. Miután Őcsászári Felségünk elhatározta, hogy a Bécsújhelyen bebörtönzött Rákóczi Ferenc és más, a lázadásban félig érdekeltek ügyének kivizsgálása után tisztességes eljárást folytat négy iratban, amelyet az elsődleges vádlottal, Rákóczi úrral kezd és fejez be, immáron az én kötelezettségem a rám vonatkozó udvari dekrétum értelmében...

...hogy a hivatalból kapott írásos megbízás alapján tisztességes vádiratot nyújtsak be, melyhez végül is szükségtelennek tartom bemutatni a felségsértés vagy hűtlenség bűnének szörnyűségét, mivel ezek a bűnök közel állnak a szentségtöréshez.

A Szentírást tanúként hívva..., erről az Úr is kezeskedik, sőt a tudós Deciánus is a bűnökről írva azt mondja, hogy (a felségsértés vagy a hűtlenség) a természet ellen való, méltán ítélandó minden bűnök legnagyobbikának...

Mindahhoz azonban hogy valakit a felségsértés bűnének vádlottjaként elítéljenek, az igazságszolgáltatás megköveteli, hogy szilárdan rábizonyítsuk azt. Így elő fogom tární a vádlottak ellen szóló egyértelmű bizonyítékokat ennek az igen súlyos bűnnek az elkövetéséről...

Először: mindenki előtt ismeretes hogy a vádlott úr lázadó nemzetségből származik. Nemcsak jog szerinti vélelem szól ellene, hogy az elődeire ütött, az értelem szerint is úgy tartjuk hogy a fiúk követik szüleik nyomát, s az ő adáságuk és természetük megmarad bennük...

Másodszor: a vádlott múlt év 1-jén a francia királynak saját kezűleg írt és egy kettős borítékban lezárt, saját pecsétjével ellátott levelet küldött, valamint a francia trón családjával szemben tanúsított jóságát magasztalta. Bemutatta a (Habsburg) császárság állítólagos elnyomását és hangsúlyozta hogy isteni küldetés számára, hogy a (francia királyság egyedül a vádlottba fektesse bizalmát. A vádlott a (francia) királyt atyjaként, védelmezőjeként és megváltójaként nevezte meg, hozzátéve hogy rendelkezésre állnak a legjobb eszközök, melyek segítségével a kettejük közötti egység nem lenne csekély súlyú. A felháborodás (Magyarországon) általánossá válna, a családi viszályok elcsitulnának és a rendek egyetlen törekvését egyhangúlag a (francia) király javára lehetne fordítani. Tehát, ha Franciaország törődne a felkeléssel, a dolog jobban sikerülne mint valaha...

Harmadszor: a vádat igazolja fenti keltezés alatt a francia (Barbezieux (hadügy)miniszternek küldött, kétségkívül saját kezűleg írt levele is...

...
Ötödször: a vádlott ez év (1701) február 11-én a francia királyhoz írt leveléből kitűnik, milyen reményteli örömmel értesültek a magyarok a (francia) királyi védelemről...

Amelyből látszik, hogy mindez a felségsértés bűnén kívül nem történhetett volna meg.

Ettől eltekintve a törvényekből is általánosan ismert tétel, hogy az, aki levelet vagy követet küld ellenséges támogatásért, az a felségsértés büntettét követi el... Bár ilyen minőségben már nincs szükség további bizonyíték felhozására ennek az istentelen bűnnek az elkövetéséről, de szükséges hogy ezt a szörnyűséges tényt és rossz példát még mások részére is nyilvánvalóvá és láthatóvá tegyék.

Hatodszor: a tisztelt bíróság elé terjesztem Franz Joseph Longneval úrnak (Rákóczi levélküldöncének) a vádlottal ez év Június 21-én Bécsújhelyen történt konfrontációját egy eskü alatt tett vallomása alapján, amelyben a tanú előadja:

- a vádlott panaszkodott az itteni (császári) udvarnál való rossz fogadtatása miatt is, hogy sokat kell (a birtokain) elszenvednie a rabló, fosztogató katonaságtól,*
- hogy ez a felkelés csak politika lenne annak érdekében, hogy javakat szerezhessen,*
- a császárság embertelenül elnyomja a lakosságot, a vallásszabadságot megtépázza,*
- ő Magyarországot, elődei tetteinek színterét nem képes elhagyni...*

Dr. Hoche Márton terjedelmes vádiratát a következőképpen fejezte be:

Ezek után világossá vált, hogy a vádlott Őfelsége a Császár ellen, mint legfőbb uralkodója ellen szégyenletesen vétkezett a kötelessége elmulasztásában, hűtlenségével, engedetlenségével, ezenkívül nyugtalanságot szított azáltal, hogy a francia királyt és másokat segítségre kért fel, és mindent megtett hogy a tervezett lázadást elindítsa...

...miáltal a hűtlenség és felségsértés istentelen bűnét cáfolhatatlanul elkövette.

Ennek megfelelően a közös (magyar és ausztriai) de különösen az üdvös hivatkozás (a Szentírásra) az ilyen gonosztevők ellen elrendeli az emléük kárhoztatását, minden vagyonuk elkobzását, a kéz és a kard általi végső büntetését. A büntetést – Carpov tanítása szerint – annak a helynek a közelében kell végrehajtani, ahol a bűncselekményt elkövették. Így a büntetés még súlyosabb lesz. Tehát ebben a bűnügyben – még ha csak kísérlet történt is – a bűn ugyanúgy büntetendő...

Mindezek után Őcsászári és Királyi Felsége parancsára mély tisztelettel kérem a tiszteletreméltó Juditium Delegatumot, hogy kegyeskedjék a vádlott úr ellen – a felségsértés és a hűtlenség büntettéről meggyőződve – ítéletet hozni, amely a fentebb elővezetett közös jogoknak és az egyéb üdvös írásoknak és rendelkezéseknek megfelel.

Amelyhez magamat bármely üdvös joggal és a jövőben kiadandó parancs fenntartásával mély alázattal az igazság szolgálatára ajánlom.

Dr. Hoche Márton

alsóausztriai kamarai ügyész

A Római Császári Őfelsége Udvari Kamarája

Bécs, 1701. október 15.

Rákóczi felesége - aki egyébként törékeny, beteges nő volt – nagy határozottsággal látott hozzá hogy férjét kiszabadítsa. A külföldi udvarokat levelekkel árasztotta el, közbenjárást kérve. Bár ezekben a körökben általános megütközést keltett Rákóczi kivégzésének lehetősége, érdemben senki sem lépett. Csupán az angol követ jelezte udvarának rosszallását.

Ezt követően érkezett Bécsbe **Friedrich Wolf** jezsuita páter Poroszországból, aki mind a porosz, mind a bécsi politikai körökben igen befolyásos ember volt.

Kifejtette Lipót császárnak, hogy az osztrák-porosz kapcsolatoknak kifejezetten ártana Rákóczi kivégzése, miközben e kapcsolatokat a bécsi udvar szeretne volna szorosabbra fűzni.

Rákóczi őrzését **Gottfried Lehmann** kapitányra bízta. Porosz születésű volt, osztrák szolgálatban. Szigorúan őrizte foglyát, de amikor megtudta hogy a porosz udvar a fogoly kiszabadítását szeretné előmozdítani, enyhített szigorán.

Wolf páter hatására egészségesebb, száraz cellába helyezték át, kapott könyveket, írószert, majd Lehmann elősegítette a feleségével való levelezést is. Mind többet beszélgetett a fejedelemmel, s fokozatosan meggyőződött becsületességéről és ártatlanságáról.

Rákóczi már két hónapja volt rabságban és még nem ismerte a vádat, amely alapján letartóztatták. Végre eljött a kihallgatás napja, amikor a bíróság elnöke, Friedrich Becellini kancellár tette fel kérdéseit.

Rákóczi törvénytelennek minősítette az eljárást: ő magyar főúr és csak magyar bíróság vonatja felelősségre. Augusztusban kineveztek egy rendkívüli magyar bíróságot, ám ennek is kizárólag osztrákok voltak a tagjai, mint annak idején nagyapja, Zrínyi Péter elítélésekor.

Most, hogy már ismerte a vádat, egyre kilátástalanabbnak látta helyzetét és csak a szökésben bízott. Rákócziné megnyerte Lehmann kapitányt hogy segítsen urának, aki öccsével együtt Rákóczit egy dragonyos-közlegényi egyenruhában **kiszöktette** a várból. Éles elővigyázat és nagy nyugalom kellett a sok előre nem látható akadály legyőzésére.

Mindenkit letartóztattak, aki kapcsolatban állt a szökéssel. Szegény Lehmann kegyetlenül meglakolt, lefejezték és holttestét felnégyelték. A kuruc költészet örök emléket állított a kapitánynak, aki maga vérével volt megszabadítója a fejedelemnek:

*Hauptmann Lehmann érte fogva tarték,
Végre teste Bécsben négygé vágaték,
Rákócziért vére bőven kiomlék.*

A kalandregénybe illő **menekülés** izgalma és viszontagságai után Rákóczi megérkezett Lengyelországba, ahol Bercsényi Miklós gróf várta.

Első dolga volt hogy ismét levelet írjon XIV. Lajoshoz. Anyagi támogatást kért az ország felszabadításához a Habsburg uralom alól. Hosszabb hallgatás után a francia udvar először évi tízezer, majd 1705-től 1709 végéig évi tizenhatezer tallért fizetett a harc finanszírozására.

II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós 1703. május 12-én kiadta a **bezáni kiáltványt** (breznai pátens), melyben a Habsburg kormányzat törvénysértéseire hivatkozva hadba szólította az ország „nemes és nemtelen” lakóit és a katonáskodó jobbágyoknak felszabadítást ígért.

Rákóczi 26 évesen, 1703 júniusában tért vissza az országba és hozzálátott a **hadsereg megszervezéséhez**.

1704 júliusában a gyulafehérvári országgyűlésen Rákóczi bizalmi emberei elérték uruk **erdélyi fejedelemmé** választását. Rákóczi nem költözött Erdélybe, az ország ügyeinek intézését az Erdélyi Consiliumra bízta.

1705 őszén a szécsényi országgyűlésen a rendek konföderációja **Magyarország vezérlő fejedelmévé** választotta Rákóczit és döntött az erdélyi rendekkel kötendő szövetségről. A tényleges szövetség akkor jött létre, amikor 1706 elején – időleges osztrák megszállás után – Erdély ismét kuruc kézre jutott.

1707. április 4-én az erdélyi országgyűlés Marosvásárhelyen beiktatta a fejedelmi székbe II. Rákóczi Ferencet és április 5-én kimondta Erdély elszakadását a Habsburgoktól.

Az **ónodi országgyűlés** hasonló radikális határozatban mondta ki a Habsburg-ház trónfosztását Magyarországra vonatkozóan.

És itt jelentkeztek az első gondok. Az összesereglett kismanesek és jobbágyok **kiképzetlenek** voltak, szemben a jól képzett császári sereggel. Továbbá: azzal, hogy Rákóczi felszabadítást ígért a katonáskodó jobbágyoknak, a földesurak nemtetszését váltotta ki.

Ez a **nemes-jobbágy ellentét** alapjaiban ásta alá a szabadságharc kimenetelét. Ráadásul pusztított a pestis és nehéz volt a sereg élelmezése.

Ehhez járultak hozzá a spanyolországi örökösödési háború nem várt fejleményei, mert a remélt **francia fegyveres segítség elmaradt** a franciák vereségei miatt.

Visszatérve a hadsereg: az nemcsak kiképzetlen volt és felszerelése hiányos, de rendkívül **fegyelmetlen** is.

Kezdetben a katonák nagyon lelkesek voltak, ami az alábbi idézetből kitűnik.

Thaly Kálmán: Esztergom megvételéről

*Sebes víz a Garam, siet a Dunába,
Kuruczok tábora éppen ott megszálla.*

*Rákóczi tábort üt a Garam-torokban,
Persia-szőnyegen pihen szép sátorban.*

*Persia-szőnyegen, fényes tigris bőrön...
Sátor előtt állnak palotások bővön.*

*Verik a rézdobot, fújják a trombitát,
A sok nyalka kurucz üli az paripát.*

*Rákóczi tábora torpad az síkságon:
Rákóczi sátora dombon áll magában.*

*Friss, kerek dombon áll tegnapi nap olta,
Nemcsak az sátor, a domb is csak azolta!*

*Jó kurucz vitézek csak tegnap dombolták,
A földjét kezekben süveggel hordották.*

*Uruknak sátora magas helyen legyen,
Szép tábora fölött végig tekinthessen!*

*Aranyos zászlója lobogjon magasra!
Messzéről mindenki mindjárt megláthassa!*

*Süveggel hordották, a dombot úgy rakták,
Rákóczi patyolat-sátorát rávonták.*

*Nagy Rákóczi jár az gyönyörű mezőben,
Rettenetes kardja villog a kezében.*

*Kardjával fölmutat Esztergom várára,
Vár tornyán lobogó császár zászlajára:*

*Mire az fényes nap háromszor felsütne,
Hejh, magyar lobogó lesz oda feltűzve!*

*Szóljatok álgyúim, szörnyen ropogjatok,
Dunának két partja rengjen alattatok!*

*Hajh! s megbődülének Rákóczi álgyúi,
Hajh! s megrendülének Esztergom tornyai.*

*Amott az vár alatt törik már a falat,
Vég-Esztergom vára, jobb lesz, add meg magad!*

*Odafent az tokos csak elhívá magát.
Nem adja a várat, berdót igen kajált.*

*Éjten-éjjel, mikor a lövés elhallgat,
Fényes tigris-bőréen Rákóczi nem nyughat.*

*Készíti híveit, híres vitézeit:
Fodor és Révay hajdú-ezredeit,*

*Az palotás ezret, az Esze Tamását,
Csajági Jánosét, Lócziét, sok másét.*

*Éjten-éjjel egyszer az álgyú hármat szól:
Hát az sok kurucz az várra csak úgy nyomúl.*

*Tüzes gránáttúl világos az éjjel,
Hajh! sok anya fia borul ott bé vérrel!*

*Hasad az szép hajnal, piros az hegyoldal...
Esztergom várában Rákóczi felnyargal.*

*Esztergom utcáin szikrát hány patkója,
Esztergom bástyáin lobog az zászlója...*

*Mikor Esztergomban örömet lóttanak:
Ez versek kevésség azután költenek.*

*Ha kérdezed: ki írta? – egy igaz magyar fi,
Igaz örömében -, elhiggye akárki.*

Rákóczi **rendeleteket** hozott a fegyelmezetlenségek visszaszorítására, melyekből néhány idézet következik:

Valaki útonálló tolvajsághba vagy akár minémű lopásba vagy huzásba találtatik, vagy meg bizonyossodik ellene, az úton álló, utazók ellen incselkedő fel akasztatik vagy gonosz cselekedetinek minéműsége szerint büntetetik. Az házakat, kamorákat, börtöket, pinczéket, malmokat, majorokat, sernevelőket, korcsmákat és egyéb záros helyeket rontó s törő, vermetek tolvajul fel verő, udvarházakat, parochiákat, scholákat, ispótályokat fel verő kerékben rontatik. A templom fel rontó, templomot és más Istennek szentelt szent helyet meg lopó (akar mely jókat lopjon is el onnat), megh égettetik. A' ki pedig házból vagy más helyről, ugy az táboron is felebaráttjától, valami hasznos jószágot, fegyvert, ruhát, marhát vagy más egyebet, akar mi legyen az, lop, fel akasztatik. A kár vallottaknak el vőtt javok pedig meg adattatik, ha pedig kéznél nem találtatik, az oly kártevő embernek akar mi féle magok javaiból egész satisfactio tétetetik, a' megh fogásskor a' latroknál talált akar mi féle magok javok a' megh fogó, s fogató személyeké lészen. A' tolvajlot vagy lopot jókból, a' kik részessülnek tudva, azok is fel akasztatnak.

...

...

Az templomok, klastromok, káptalanok, conventek, ispotályok, oskolák malmok, sernevelők, mészár székek és kovácsműhelyek, korcsmák s egyéb záros helyek háborgattása a közönséges hadi törvények szerint tilalmazva légyenek, senki azok ellen hatalmaskodást ne cselekedjék élete vesztése alatt. És ámbár a' szükségkényszeríténé is az ollyatén helyekről élést, abrakot, szénát és e' féléket ki hozni, az nem külömben, hanem a tisztinek jelenlétével és a' pappal vagy praedikátorral való végzés szerint legyen.

Mivel a francia fegyveres segítség elmaradt, Rákóczi **a cártól próbál segítséget kérni**, de ez sem sikerült. A cár szerette volna Rákóczi segítségével francia kapcsolatait erősíteni, de ez XIV. Lajosnak nem állt érdekében. Ő ugyanis éppen egy Oroszország elleni török támadás előkészítésén dolgozott.

Közben már 1711-et írunk. Béccsel megindultak a **tárgyalások** a békeszerződés megkötése érdekében. Rákóczi követet küldött Angliába, Hollandiába és Poroszországba azzal a kéréssel, hogy közvetítsenek a békétárgyalásokon. A közvetítéstől a bécsi udvar mereven elzárkózott.

Február 20-án Rákóczi Lengyelországba utazott, hogy a cárral találkozzon, de eközben Pálffy János császári tábornoknak sikerült rávennie Károlyi Sándort – a kuruc hadak Rákóczi által megbízott főparancsnokát – a bécsi udvar által megszövegezett szerződés aláírására.

A **szatmári békeszerződésnek** köszönhetően (1711. április 30.) konzerválódtak a feudális viszonyok és a Habsburgok hatalma Magyarország és Erdély fölött.

Mik is voltak **Rákóczi céljai**?

- az örökös királyság megszüntetése,
- Erdély függetlensége,
- a protestáns vallások szabadsága,
- a Habsburgok trónfosztása.

A trónfosztás megtörtént ugyan az ónodi országgyűlésen, de a szatmári béke ezt is semmissé tette.

Ugyan a fejedelem a rendi társadalmat képviselte, de mint a „Haza Atyja” a felvilágosult abszolutizmus bizonyos elemeit akarta érvényesíteni. Igyekezett egységet teremteni jobbágyok és nemesek között, ahol nincsenek nemzetiségi ellentétek sem.

Amikor kedvezőnek tűnő nemzetközi helyzetben elkezdte a harcot, ezek a célok lebeghettek a szeme előtt. Ám a már említett **belső nehézségek**, valamint a **külső** – francia, olasz és orosz – **segítség elmaradása bukásra ítélte a szabadságharcot.**

Rákóczi 1713-ban **Franciaországba** ment, ahol szívesen fogadták, de csak mint Sáros grófját. A király járadékot biztosított számára, ám nemzetközi konferenciákon a „magyar kérdésről” nem történt többé említés.

Amikor 1716-ban kitört a háború Törökország, Velence és Ausztria között, a szultán Rákóczit meghívta **Törökországba**. A pozserováci béke megkötése után Isztambul és Bécs egyezsége alapján **Rodostóba száműzték**, ahol a Porta tartotta el. Száműzetésében hű társa volt a zágoni **Mikes Kelemen**, aki a fejedelem szolgálata mellett képzeletbeli nénjének címzett leveleivel az irodalomtörténetbe is beírta a nevét.

Felesége – akivel már korábban megromlott a viszonya – jaroslavi birtokainak jövedelméből élt, két fiukat Bécs neveltette.

A magyarországi szabadságharcról, a bukásról és Károlyi Sándorról Rákóczi a későbbiekben így írt **II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig** című művében:

...bandákban jöttek, kenyeret, húst és más szükséges élelmiszert hoztak, és amikor messziről megláttak, letérdeltek és orosz módra keresztet vetettek. Bőven hullatták örömkönnyeiket és ez kifakasztotta az én könnyeimet is. E nép buzgalmának és szeretetének nem volt elég, hogy képessége szerint ellátott élelmiszerekkel, hanem hazaküldték asszonyaikat és gyerekeiket, beálltak katonáim közé és többé sohasem hagytak el. Puskák hiányában kardokkal, vasvillákkal és kaszákkal fegyverkeztek fel és kijelentették hogy velem akarnak élni-halni.

Csapataim létszáma néhány nap alatt háromezer emberre emelkedett. Erejüket túlbecsülő paraszti lelkesedésük is napról napra növekedett. Kihasználva tehát jobbágym jóakarátát, könnyűszerrel rábeszéltem őket, hogy engedjék át igáslovaikat és így növeljük meg a lovasok számát. Így tehát parasztpuskákkal felfegyverzett lovasságom hamarosan megnőtt háromszáz emberre...

A hegyekből háromnapos gyalogmenet után Munkács városában szállásolta be magát Rákóczi egyre növekvő fegyveres csapata, amely még nem volt szervezett hadsereg.

...A katonák mindenütt bort találtak a pincékben és senki sem tudott ellenállni a kísértésnek. A tisztek, akik ugyanabból a fából voltak faragva mint a katonák, mert ők is parasztok voltak, velük együtt dorbézoltak. Amikor már mindnyájan borosak voltak, összekülönböztek és veszekedni kezdtek. Én egyedül maradtam józan és hidegvérű, és nekem kellett megfékeznem ezt a rakoncátlan sokaságot, mígnem beverettem a hordók fenekét és így megszüntettem minden alkalmat a részegségre.

...Az új zsákmányra kapzsi katonák megcsömöröltek a hosszú egy helyben tartózkodástól és a tábori élet tétlenségétől. A katonai fegyelemmel járó őrségállás sem tetszett nekik. A jobban fölfegyverzetek elszökdöstek a táborból és csak azok maradtak velem, akiknek nem volt rendes felszerelésük. Nagy fáradságomba került ezt a bajt orvosolni olyan népi katonaság között, amelynek tisztjeit ugyanolyan fából faragták, mint a katonákat, ezért nem tudtak és nem is mertek parancsolni nekik.

...A vármegyék a búzát a területükön levő raktáraikba fuvarozták, onnan szekerek vitték ki a sereghez vagy a szomszéd várakba, vagy egyik raktárból a másikba váltott fogatokkal. De mindennek megvoltak a maga alkalmatlanságai, mert mindegyik raktárba biztosok kellettek, ezek egy része csaló volt, a másik tudatlan vagy gondatlan, mert mindegyik újonc volt a mesterségében. Azon kívül hogy a gabona megromlott, vagy elfecsérelték, vagy ellopták, egy valódi álhír az ellenség közeledtéről elég volt ahhoz, hogy otthagyják a raktárakat, zsákmányul az első jött-mentnek. Akkor aztán pótlásuk sokba került a népnek, mert akármilyen termékeny az ország, nem mindenütt egyformán az, és így az élelmet távoli vidékekről kellett szállítani.

A nagy kísérettel járó tábornokok fizetését ekkor még nem állapítottuk meg, csak később, az ónodi országgyűlés után kiadott szabályzattal. Így hát mindegyik tábornok, miközben a hazát szolgálta, belőle is élt. Követeléseikre a vármegyék szállították mindazt ami asztaltartásukhoz kellett, amiből végtelen tékozlás keletkezett a nép terhére.

...Olyan szellemnek mint Károlyi, nem sok lecke kellett. Természetében minden adottság megvolt arra, hogy jó hadvezérré váljék: kitűnő katonai szemmértékkel rendelkezett, szilárd, tevékeny, fáradhatatlan, az eszközök és erőforrások keresésében találékony, szorgalmas, mindig vidám és nyájas ember volt, kitűnően értett alárendeltjei kiválasztásához és alkalmazásához, a nagy lakomák és a puhaság ellensége. Ezért gyűjtött össze a háború alatt több pénzt, mint a többi tábornok együttvéve, anélkül hogy a megyékek és a népnek panaszra adott okot.

...Károlyi titkos ellenségeinek az volt a véleményük, hogy tartóztassam le őt. De azon kívül, hogy erre semmi józan okom nem volt, nem is láttam semmi lehetőséget a háború folytatására.

...Egészen bizonyos, hogy a Károlyival együtt meghódoltak száma sokkal jelentősebb volt mint a németeké, azonban meg kell jegyezni, hogy e végső körülmények között ennyi embert nem gyűjthettem volna már össze hadakozásra.

A szabadságharcról szóló emlékiratai mellett Rákóczi jelentős **irodalmi hagyatékot** is testált ránk. Magyarul, latinul és franciául alkotott. Legjelentősebb műveit az emigráció éveiben készítette, melyek többsége **kéziratban** maradt fenn.

Az Emlékiratok első nyomtatott kiadása 1739 jelent meg Hágában, Vallomások című művét 1876-ban adták ki Budapesten. Fohászai, meditációi, politikai és erkölcsi végrendelete, levelei, beszédszövegei csak napjainkban jelentek meg nyomtatásban.

II. Rákóczi Ferenc **neve és emlékezete** sokáig éltető reménysugár volt a szabadságra vágyó magyarok, szlovákok és románok számára. Szellem, személyisége ma és a továbbiakban is **példakép** legyen számunkra.

Ez a dolgozat nem tudományos igénnyel készült, nem törekszik teljes részletességre. Célja inkább az életút ívének megrajzolása, elhagyva sok – a lényeget tekintve fontosnak nem tűnő – körülményt. Annak az arisztokrata embernek a képét törekszik felvázolni, aki **reménytelen körülmények között harcolt az ország szabadságáért** és végül 1735-ben bujdosóként halt meg a Márvány-tenger partján, Rodostóban.

Forrás:

Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc című biográfiája (1976, 2004)

Laczkó Géza: Rákóczi című regénye (1955)

GRÓF BATTHYÁNYI LAJOS

(1807. február 10. - 1849. október 6.)

Batthyány Lajos a kivégzése előtti estén feleségének szóló búcsúlevelében többek között ezt írta: „*Viam meam persecutus sum (a magam útját jártam), ezért ölnek meg.*”

A politikai életút összesen 10 év közszereplést jelent, ebből hat hónapig volt miniszterelnök. Olyan ember volt, aki nem hagyta magát eltéríteni célkitűzéseitől, meggyőződésétől és miniszteri esküjétől. Ezért kellett meghalnia.

Megállapítható a periratok alapján, hogy az udvari vezető körök sugalmazták a hadbírónak, hogy példás ítéletet várnak. Ezt az igényt minden bizonnyal a gyűlölet motiválta. De miért volt ez a gyűlölet? Miért kellett megölni az első magyar alkotmányos miniszterelnököt és milyen volt az a **politikai életút**, amelyet bejárt? Az alábbi áttekintés ezekre a kérdésekre próbál választ adni.

A németújvári gróf Batthyány Lajos 1807. február 10-én született **Pozsonyban**. Szülei hamarosan különváltak. Apja, József gróf 1812-ben meghalt, de végrendeletében teljes vagyonát fiára hagyta. Az anya, **Skerlec Borbála** fiával és Emília lányával **Bécsbe** költözött. Könnyelmű és szórakozni vágyó volt, élte a „víg özvegy” életét. A végrendelet kihirdetését sikerült megakadályozni, így ő lett a teljes vagyon kezelője. Fiát 1815-ben egy bécsi **bentlakásos intézetbe** adta. A mindössze nyolc éves fiúban az itt eltöltött négy év – a családtól elszakítva, elhanyagoltan, szeretet nélkül – mély nyomokat hagyott. Valószínű, hogy a később rá jellemző ingerlékenység és szenvedélyesség ebből a gyermekkori eldobottság-érzésből fakadt. Nehezen kezelhetővé, vaddá és szertelenné vált.

1819 tavaszán - 12 éves korában - anyja az ikervári birtokra küldte. A következő tanévet a **győri bencések**nél végezte, majd két év múlva **Bécsben** tanult tovább egy magasabb szintű magánintézetben.

Három évvel később az intézet igazgatójának tanácsára egy Möller nevű filozófiadoktorhoz került. Nála lakva rendszeres képzést kapott, emellett a ház polgári-értelmiségi vendégeivel beszélgetve és vitázva megismerkedett a **kor liberális nézeteivel**. Ekkor még gyengén tudott magyarul, de francia, angol és olasz tudása - a tökéletes németen kívül - elég volt ahhoz, hogy a felvilágosodás korának legfontosabb műveit eredetiben olvassa. Bölcsészeti tanulmányai után Bécsben jogot kezdett tanulni. 1826 végén vagy 1827-ben (itt a források ellentmondóak) diplomázott a zágrábi jogakadémián.

1826 márciusában hozzájárulást kért anyjától, hogy **katonai pályára** léphessen. Az anya nem egyezett bele, de fia felsőbb támogatást szerezve az év augusztusában kadétként bevonult a Pádovában állomásozó 32. gyalogezredhez. Batthyányi áthelyezését kérte az ugyancsak Itáliában lévő 7. huszárezredhez, a **Miklós-huszárokhoz**, ahol közel négy évet töltött és hadnagyi rangot ért el. Beárnyékolja itteni szolgálatát, hogy anyja - aki változatlanul csak „zsebpénzt” küldött a meghatározott apanázs helyett - adóssághalmozásba kergette, majd emiatt még fel is jelentette az ezredparancsnoknál.

Batthyányi az udvari kancelláriához fordult segítségért, így sikerült elérnie, hogy anyja csak egy uradalmat kapott, a vagyon többi része az ő kezére került.

Leszerelt és hozzálátott **birtokainak korszerűsítéséhez**. Vetésforgó, svájci tehenészet, selyemhernyó tenyésztés, cukorrépa termesztés és cukorgyár létesítése voltak e folyamat fő állomásai.

Birtokainak központja az **ikervári kastély** lett, ahol jelentős könyvtárat létesített – főleg önművelési célból. 1833 és 1839 között több körutazást tett **nyugati országokban**. Gyakran járt Pozsonyban is, de a politika kezdetben nem érdekelte. Pozsonyban ismerte meg **Zichy Antóniát**, akit 1834 decemberében feleségül vett.

A Batthyány család múltjában vegyesen voltak udvarhű és ellenzéki személyiségek. Pulszky Ferenc (politikus, az MTA tagja) szerint a gróf **ellenzékvé válásának oka** az, hogy anyja ki akarta forgatni örökségéből, s ezáltal vált elégedetlenné a fennálló intézményekkel szemben. Ez így túl egyszerű volna. Batthyány valóban megvetette a Metternich-rezsim méltóságait, akik szerint „kevés ésszel és nagy elbizakodottsággal kormányoztak”. Ennek a véleménynek a kialakításában része volt az Ikervár környéki arisztokrata szomszédságnak, de az elvi alapokat tanáraitól kapta. A kortársak szerint felesége is ösztönözte az aktív reformpárti szerepvállalásra.

Komolyabb politikai szerepet először az 1839-40-es pozsonyi országgyűlésen töltött be, mint a **főrendiházi ellenzék vezetője**. Titkosrendőri jelentésekből tudjuk, hogy tudatosan készült feladatára. Pozsonyba érkezése után kaszinót szervezett a felső tábla, valamint a főrendi ellenzék számára, ahol politikai viták és az országgyűlési felszólalások előkészítései folytak.

Országgyűlési beszédével kapcsolatban az elnöklő nádor figyelmeztette, hogy tartózkodjék „az indulatokat könnyen felzaklató nyilatkozatoktól”. A rendőrség úgy ítélte meg, hogy „az egész főnemesség között talán leginkább Batthyány Lajos gróf hódol a demokratikus-liberális alapelveknek”. Az országgyűlés feloszlata után a rendőrség summázott: „Ő volt a főrendi ellenzék lelke, ugyanakkor a rendi ellenzékre is jelentős befolyást gyakorolt.”

Miután sikerrel szerepelt az 1839-40-es országgyűlésen – annak érdekében, hogy a mágnás-ellenzék jobban össze tudja fogni – **Pestre** költözött. A Hatvani utca – ma Kossuth Lajos utca – és a Szép utca sarkán álló Cziráky palotát bérelte ki, itt lakott miniszterelnöksége idején is.

Ahogy közeledett az 1843-44-es országgyűlés, úgy **nőtt aktivitása** is, mind Pesten, mind Pozsonyban. Ugyan magyar nyelvtudása jelentősen javult, beszédeit még németül írta, s azokat titkára fordította magyarra. Vezérszerepéről Majláth György országbíró is elismerően szólt: „Bizony, jól rendben tartja őket, még a tekintetével is vezényel.”

Ezeknek az éveknek fontos eredménye, hogy **az ellenzék párttá szerveződött**.

A következő országgyűlés 1847 novemberében ült össze. A királlyal sikerült jóváhagyatni a közteherviselésről, az úrbéri szolgáltatásokról és a papi tized eltörléséről szóló törvényjavaslatokat, valamint a **felelős magyar minisztérium** felállítását. A király engedékenységet jelentősen befolyásolta az 1848. március 13-án kitört **bécsi forradalom**, Batthyány miniszterelnöki kinevezéséhez pedig a március 15-én Pesten kitört forradalom adott lökést. A **Batthyány-kormány** a március 23-i ülésen alakult meg. Ezen a napon kaptak értesítést a vidéki hatóságok a közteherviselésről és a jobbágyi szolgáltatások eltörléséről.

Az országnak volt hadügyminisztere, de nem volt hadserege. A hadügyeket Bécsben a Haditanács irányította, a külföldön állomásozó magyar csapatok hazarendelése reménytelen volt. Batthyány május 2-án Bécsbe utazott és lemondásával fenyegetőzve sikerült elérnie a királynál, hogy a Magyarországon állomásozó sorkatonaság felett a magyar honvédelmi miniszter rendelkezessen.

Az **önálló magyar hadsereg** megszervezését Batthyányi saját feladatának tekintette. Május 16-án jelent meg felhívása önkéntesek toborzására és 1848 nyarára létrejött a magyar forradalom hadseregének magja, az első tíz honvédszászlóalj, melyeket – míg tábori beosztásban voltak – a miniszterelnök maga felügyelt.

Az utolsó rendi országgyűlésen – amely április 11-én lett berekesztve – sor került az úgynevezett **áprilisi törvények** szentesítésére. Ezek ugyan nem oldották meg a magyar társadalom problémáit, de a forradalom vezetőinek igen nagy segítséget jelentettek.

A legfontosabb áprilisi törvények:

- az úrbéri viszonyok eltörlése,
- az ősiség eltörlése,
- a papi tized megszüntetése,
- az önálló magyar kormány felállítása,
- Erdély hozzácsatolása a magyar koronához,
- közteherviselés,
- a nemzetőrség felállítása,
- sajtótörvény.

A május 15-én kitört újabb bécsi forradalom miatt az udvar titokban Innsbruckba menekült. Ugyanakkor ülést tartott a magyar minisztertanács. Tekintettel az erősödő, a Délvidéket fenyegető szerb mozgólódásra, Batthyányi javasolta egy katonai tábor létrehozását Szeged környékén, melyet székelyekkel akart feltölteni. Erre azonban csak nyár végén, az Erdéllyel való unió létrejötte után kerülhetett sor. Egyébként a miniszterelnök erőfeszítéseit a **pákozdai győzelem** igazolta.

Batthyány eddig bízott a „királyi szó szentségében” és gondosan ügyelt a törvények betartására, de az **osztrák megosztó politika** miatt – mely a délvidéki és a románok,

meg a szlovákok lakta területeket ellenállásra buzdította a magyarokkal szemben – kijelentette, hogy a kialakult helyzetben „a nemzet a törvényeket nem köteles respektálni”. Ettől kezdve csak miniszterelnöki esküjének kívánt megfelelni.

Az uralkodó **Lamberg tábornokot** nevezte ki a magyarországi hadak főparancsnokának, s vele küldte el a miniszterelnök leváltását, a parlament felosztatását és helytartó kinevezését tartalmazó iratot. Lamberget, aki Batthyányt nem találta Pesten, Budára visszatértekor 1848. szeptember 28-án **a tömeg** felismerte és **felkoncolta**.

A halálhírrre Batthyány Bécsbe utazott és **beadta lemondását**, majd feladta országgyűlési mandátumát is. Közkatonaként beállt a vasmegyei nemzetőrök seregébe, de egy csatában leesett lováról és karját törte. Felgyógyulása után ismét országgyűlési követé választották.

1848. december 31-én **békekövetséget javasolt** az előrenyomuló **Windisch-Grätzhez**. A küldöttségbe őt is beválasztották. A megbízást elfogadta, mert szeretett volna még egy kísérletet tenni a békés rendezésre. Ezzel a bosszúra vágyó ellenség kezére adta magát.

A herceg a küldöttséget csak magánemberként fogadta, de a gróf megjelenését megtiltotta. Az osztrákok megszállták Pestet, Batthyányt 1849. január 8-án a Károlyi-palotában **elfogták** és a budai laktanyába zárták. Elfogatóparancs nem volt ellene, de Windisch-Grätz tudta hogy mennyire gyűlölik őt az udvari körök és a felső katonai vezetés, így a kedvükre cselekedett. A letartóztatást követően azonnal kiadta a parancsot a per előkészítésére. Amikor a magyar csapatok áprilisban megjelentek Pest közelében, 32 fogolytársával együtt sietve útnak indították a karintiai Laibachba.

Innen júliusban Pozsonyon és Bécsen keresztül Olmützbe szállították. Az út során magyarok és stájerok többször **megpróbálták kiszabadítani**, de ezeket a kísérleteket ő maga utasította vissza.

Öt napig tartott a tárgyalás. A **hadbíróság** kötél általi halálra ítélte, miután az udvarból azt sugallták a tárgyalást vezető bírónak, hogy példás ítéletet várnak. A hadbíró jól megindokolt kegyelmi kérvényét Haynau elutasította, a **halálos ítéletet** megerősítette, s megparancsolta hogy a kivégzésnek október 6-án, Latour hadügyminiszter halálának évfordulóján kell megtörténnie. Batthyányt visszaszállították Pestre. A felesége által becsempészett törrel súlyos sebeket ejtett a nyakán, ezért kivégzése végül **golyó által** történt.

Miért gyűlölte az udvar Batthyányt? A válasz: ellenzéki főszerepe és az önálló magyar hadsereg megszervezése mellett az ok minden bizonnyal a szegénység, hogy kénytelenek voltak Miklós cárt segítségül hívni. Ez megalázó volt a császárságra nézve.

Eredetileg 600 halálos ítélet született, ebből 100 körüli statáriális ítélet volt. A többiből - tekintettel a nemzetközi felháborodásra – csak körülbelül 140-et hajtottak végre. Mások kegyelemből 15-20 éves várfogságot, vagy kényszermunkát kaptak.

Milyennek látták a kortársak gróf Batthyány Lajost mint embert? Milyen volt jelleme, milyen volt megjelenése?

Részlet **Kossuth Lajosnak** Wesselényi Miklóshoz írt leveléből, 1847 októberében:

Barátom, ez ember előtt kalapot veszünk. A legváratlanabb körülményekben is éleslátású mint a hiúz, maga elhatározásában sebes mint a villám, s aztán szilárd és hajthatatlan, mintha minden idege vasból volna.

Pálffy János – erdélyi politikus, országgyűlési alelnök – az 1850-es években írt és 1939-ben megjelent Magyarországi és erdélyi urak című művében így emlékezik:

Itt tanultam ismerni a rendkívüli férfiú fékezhetetlen, arisztokratikus, de nemes büszkeségét, mely sohasem fajult kevélységgé, sohasem aljasult göggé, itt tanultam ismerni s bámulni annyival inkább, mert alapos tanulmány és ismeretek nem szolgáltak előkészítésül, s azon kitűnő észtehetséget, tisztán észlelő és kombináló be- és előrelátást, mellyel ő bírt.

Irányi Dániel Párizsban írt, 1959-ben megjelent írásából: *Szép férfi volt, csaknem teljesen kopasz, büszke tekintetű. Sűrű szőke szakállal keretezett arca tekintélyt parancsolt. Nem volt jó szónok, főként alkalmatlan orgánuma miatt, de rendkívüli értelemmel volt megáldva.*

Szemere Bertalan emlékeiből:

...arra, hogy jó szónok legyen, ő a legszükségesebb külső eszközökkel sem bírt. Hozzá nyelvelvi készsége hiányzott – mint egy szép hang is – mert midőn ő indulatba jöve, szava sipító lett, midőn pedig komoly, ünnepélyes akart lenni, szava rekedt és tompa lőn. Eszerint nyilvános üléseken ő ritkán szólt, de midőn szólt, mindig vagy eldöntötte a kérdést, vagy tetemesen változtatott rajta.

Végül egy részlet **Teleki Lászlónak** 1849 októberében a francia lapokban megjelentetett cikkéből, amelyben a Batthyány elítélése kapcsán elkövetett törvénytelenésekre mutatott rá:

Egy nagy és szép ügy hősi vértanúja, aki lelkét visszaadta Istennek, de emléke örökké élni fog szíveinkben, emléke élni fog az utolsó magyar legutolsó lélegzetvételéig.

Forrás:

Urbán Aladár: Gróf Batthyány Lajos emlékezete (2000)

Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége (2008)

Wikipédia

